

Tidsskrift for Søværnen

Nr. 4 · 2012 · 183. årgang

UDGIVET AF SØE-LIEUTENANT-SELSKABET

TIDSSKRIFT FOR SØVÆSEN

2012/4 * 183. årgang

Redaktion: Hans Christian Bjerg

INDHOLD

Meddelelser fra redaktionen 217

Artikler

Nationale og sociale forhold
Søofficerskorpset 1660-1919
Af Erik Reske-Nielsen 218

Udnævnelse af stabsofficerer
Ved Jørgen F. Bork 242

The Royal Danish Navy Since 1860
Af Hans Christian Bjerg 247

Rettelse nr. 6 til Søofficersrulle 1910-2010
Af Henrik Muusfeldt 253

Meddelelser fra Søe-Lieutenant-Selskabet
Formandens årsberetning. 228. forsamlingsår
(Christian G.H. Meinertz) 256

Nekrologer 269

Debat og kommentarer
Søværnets fremtid
Af Viggo Theill 274

Boganmeldelser 281

Annoncer 291

Redaktionen sluttet 20. november 2012.
Forside: Søværnets Officersskole, Jolmen

Tidsskrift for Sovæsen

2013 - 184. årgang

REDAKTION
HANS CHRISTIAN BJERG

UDGIVET AF
SØE-LIEUTENANT-SELSKABET

KØBENHAVN
2013

Tidsskrift for Søvæsen
udgivet af Søe-Lieutenant-Selskabet
og etableret i 1827 som
Archiv for Söeväsenet

Det er tidsskriftets formål at
publicere artikler og indlæg
vedrørende maritime forhold
i almindelighed og Søværnet
i særdeleshed

Søe-Lieutenant-Selskabet
Overgaden O. Vandet 62B
1415 København K
Email: sls@post9.tele.dk

Trykt hos:
ID-TRYK

ISBN 0040-7186

INDHOLDSFORTEGNELSE

EMNELISTE I

FORSVARSPOLITIK OG STRATEGI

Madsen, Christian RUSLANDS SIKKERHEDSLIGGØRELSE AF NATURRESSOURCER I ARKTIS	1
Larsen, Anders P. DANMARKS VILJE MED SØVÆRNET	75
Nørby, Søren SØVÆRNETS DELTAGELSE I OPERATION MARITIME MONITOR/SHARP GUARD 1993-96	139
Ahlburg, Peter, Niels B. Hansen og Steven O. Eriksen DANMARKS FREMTIDIGE SUVERÆNITETSHÆVDELSE VED GRØNLAND. AMBITIONER OG BEGRÆNSNINGER .	295

MARINE- OG SØKRIGSHISTORIE

Redaktionen KUNGNAIT-MEDALJEN	59
Borg, Peter SØOFFICERERNES INTERNERING PÅ SØOFFICERSSSKOLEN EFTER 29. AUGUST 1943	93
Jacobsen, Per DESTROYERSLAGENE VED NARVIK 1940	118
Kindtler-Nielsen, Bue TORDENSKIOLD SOM DANSK ERINDRINGSSTED 1940-2000	157
Redaktionen KUNGNAIT-MEDALJEN 2	185

Hansen, Karsten P. MARINEFLYVERFORENINGENS 10 ÅRS JUBILÆUM	186
Christiansen, Hans Erik. MUSIK I SØVÆRNET I 500 ÅR	214
Bjerg, Hans Christian THE CHANGING STRATEGIC VIEW ON THE ARCTIC. A HISTORICAL PERSPECTIVE	322
Jacobsen, Per FORSPILLET TIL JYLLANDSSLAGET 1916.	330

FORFATTERFORTEGNELSE TIL EMNELISTE I

Ahlburg, Peter, Niels B. Hansen og Steven O. Eriksen DANMARKS FREMTIDIGE SUVERÆNITETSHÆVDELSE VED GRØNLAND. AMBITIONER OG BEGRÆNSNINGER .	295
Bjerg, Hans Christian THE CHANGING STRATEGIC VIEW ON THE ARCTIC. A HISTORICAL PERSPECTIVE	322
Borg, Peter SØOFFICERERNES INTERNERING PÅ SØOFFICERSSKOLEN EFTER 29. AUGUST 1943	93
Christiansen, Hans Erik. MUSIK I SØVÆRNET I 500 ÅR	214
Eriksen, Steven O. > Ahlburg, Peter	
Hansen, Karsten P. MARINEFLYVERFORENINGENS 10 ÅRS JUBILÆUM	186
Hansen, Niels B. > Ahlburg, Peter	
Jacobsen, Per DESTROYERSLAGENE VED NARVIK 1940	118
Jacobsen, Per FORSPILLET TIL JYLLANDSSLAGET 1916.	330

Kindtler-Nielsen, Bue TORDENSKIOLD SOM DANSK ERINDRINGSSTED 1940-2000	157
Larsen, Anders P. DANMARKS VILJE MED SØVÆRNET	75
Madsen, Christian RUSLANDS SIKKERHEDSLIGGØRELSE AF NATURRESSOURCER I ARKTIS	1
Nørby, Søren SØVÆRNETS DELTAGELSE I OPERATION MARITIME MONITOR/SHARP GUARD 1993-96	139
Redaktionen KUNGNAIT-MEDALJEN	59
Redaktionen KUNGNAIT-MEDALJEN 2	185

EMNELISTE II

BOGANMELDELSER

Niels Bjørn Hansen EN VISNET BLOMST I HÆDESKRANSEN. HISTORIEN OM DESERTØRER OG MYTTERISTER FRA SLAGET PÅ REDEN 1801 (Hans Christian Bjerg)	73
Hans Christian Bjerg FOR SØVÆRN OG SØFART. DANMARKS MARINEFORENING I 100 ÅR (1818)	211
Søren Flott JUTLANDIA. SKIBET VAR LADET MED HÅB (1818)	355

Søren Nørby (red.) NARHVALEN OG NORDKAPEREN DE SIDSTE DANSKBYGGEDE UBÅDE (1818)	358
--	-----

MEDDELELSER FRA REDAKTIONEN

(Hans Christian Bjerg) 2013/5	293
--	-----

MEDDELELSER FRA SØE-LIEUTENANT-SELSKABET

FORMANDENS BERETNING FOR DET 229. FORSAMLINGSÅR (Johannes Kidmose)	191
--	-----

NEKROLOGER

I.6 HARRY LARSEN (1637)	71
1933. CHRISTIAN, GREVE AF ROSENBORG (1925)	205
1905. HENRIK MUUSFELDT (1905)	207

MARITIM DEBAT

SØVÆRNETS FGREMTID (Viggo Theill)	64
--	----

DET MENER MAN I UDLANDET

THE DANERS HAVE THE ANSWER (T.X.Hammer)	202
--	-----

SØOFFICERSRULLE 1910-2010

Rettelse nr. 7	63
(Henrik Muusfeldt)	

FORFATTERFORTEGNELSE TIL EMNELISTE II

Bjerg, Hans Christian NIELS BJØRN HANSEN EN VISNET BLOMST I HÆDESKRANSEN HISTORIEN OM DESERTØRER OG MYTTERISTER FRAPÅ REDEN 1801 (Boganmeldelse)	73
Hammer, T.X. THE DANES HAVE THE ANSWER	202
(Det mener man i udlandet)	
Kidmose, Johannes FORMANDENS BERETNING FOR DET 229. FORSAMLINGSÅR (Meddelelser)	191
Muusfeldt, Henrik Rettelse nr. 7 til Søofficersrulle 1910-2010	63
(1818) Sørensen, Arvid HANS CHRISTIAN BJERG FOR SØVÆRN OG SØFART DANMARKS MARINEFORENING I 100 ÅR (Boganmeldelse)	211
(1818) Sørensen, Arvid SØREN FLOTT JUTLANDIA. SKIBET VAR LADET MED HÅB (Boganmeldelse)	355

(1818) Sørensen, Arvid SØREN NØRBY NARHVALEN OG NORDKAPEREN DE SIDST E DANSKBYGGEDE UBÅDE (Bog anmeldelse)	358
Theill, Viggo SØVÆRNETS FREMTID (Maritim Debat)	64

FORFATTERE EFTER SØOFFICERSRULLEN 1720

1637	Aage William Thorsen
1818	Arvid Sørensen
1905	Kristen Husted Winther
1925	Harald Ragnar Joensen

*”I det den binder krigerne
omfavner den videnskaberne”*

MEDDELELSER FRA REDAKTIONEN 2012/4

Med dette nummer af Tidsskrift for Søværnen afsluttes dets 184. årgang. Det er et af landets ældste tidsskrifter, om ikke det ældste, udkommet ubrudt siden 1827. Søe-Lieutenant-Selskabets fortsatte udgivelse er derfor i sig selv en bemærkelsesværdig kulturel indsats. For tidsskriftets eksistens har det været væsentligt at være forankret i en medlemskreds i en af landets ældste foreninger.

Forsiderne på tidsskriftet har forandret sig 5 gange, men indholdet har stadig været en blanding af aktuelle og historiske emner vedrørende maritime forhold i almindelighed og Søværnet i særdeleshed. Formatet har imidlertid kun været ændret én gang. Fra 1827 til og med 165. årgang 1994 udkom tidsskriftet i et lille kvartformat 12,5 x 19,0 cm. I 1995 gik man over til det nuværende A5-format på 14,8 x 21,0 cm. Det udkommer nu som bekendt med 5 numre i årgangen.

Det er ingen hemmelighed, at det er dyrt at udgive et tidsskrift som Tidsskrift for Søværnen, og en betydelig del af Søe-Lieutenant-Selskabets midler går da også til denne aktivitet. Tidsskriftet indgår i Selskabets nuværende spektrum af kommunikationsmidler til medlemmerne, et spektrum, der omfatter e-mail, sms, linkedin og facebook. Som led i denne strategi vil tidsskriftet fra denne årgang løbende blive sat på Selskabets hjemmeside www.sls1784.dk.

Selskabets bestyrelse søger under overskriften 'forandre for at bevare' i øjeblikket at modernisere selskabet på forskellig måde. Således er det blevet besluttet også at justere lidt på Tidsskrift for Søværnen. Dette nummer er derfor det sidste nummer, der udgives i det format, som har været anvendt siden 1995. Af denne grund er indekset for årgangen 2013 allerede bragt i nærværende nummer, i stedet for i den følgende årgang, som det ellers har været kutyme.

Fra 185. årgang 2014 vil formatet blive lidt større 17,0 x 24,0 cm, layout og omslag vil stort set blive det samme, men der bliver nu tale om tospaltet tekst for at optimere læsningen og vil kun udkomme 4 gange om året, altså som et kvartalsskrift. Selv om antallet af numre går ned fra 5 til 4, så vil det større format bevirke, at tekstmængder bliver den samme som hidtil. Dette vil selvklart forbedre økonomien omkring tidsskriftet,

og give mulighed for lidt ekstra udstyr f.eks. i form af flere farvegengivelser.

Justeringen af tidsskriftet vil medføre, at tidsskriftet fortsat både fremstår som noget traditionelt og seriøst men samtidig også som et moderne tidsskrift. Indholdet bliver fortsat samme emner som hidtil, ligesom indholdet i nærværende nummer, nemlig en blanding af aktuelle og historiske artikler, som formodes at være af interesse for den danske søofficer og medlemmer af Søe-Lieutenant-Selskabet.

Hans Christian Bjerg

DANMARKS FREMTIDIGE SUVERÆNITETSHÆVDELSE VED GRØNLAND

AMBITIONER OG BEGRÆNSNINGER

Af Premierløjtnanterne Peter Ahlburg,
Niels B. Hansen og Steven O. Eriksen

Denne artikel, der i sin oprindelige form er afleveret som opgave på Søværnets Officersskole, beskæftiger sig med Danmarks suverænitets-hævdelse ved Grønland og med de udfordringer, der kan være forbundet med en opprioritering af denne. Artiklen søger således at besvare følgende spørgsmål: Hvilke begrænsninger kan påvirke Danmarks mulighed for fortsat at hævde suveræniteten ved Grønland gennem øget militær tilstedeværelse?

Artiklens konklusion er, at Danmarks fremtidige suverænitetshævdelse er begrænset på tre områder. Eksterni kan øget dansk militær tilstedeværelse resultere i russisk magtbalancering og dermed svække Danmarks position. Endvidere kan de andre arktiske landes perception af danske tiltag føre til konsekvenser for samarbejdet i regionen og dermed den danske indflydelse. Internt kan endelig Grønlands manglende forståelse for militær magt og modvilje mod øget dansk tilstedeværelse virke som en begrænsning. Artiklen afsluttes med en kort perspektivering, der beskriver mulige principper for den fremtidige opprioritering af suverænitetshævdelse.

Indledning

Kongeriget Danmark har hævdet sin suverænitet ved Grønland gennem adskillige hundrede år. Fra omkring 1830 lykkedes det at holde andre stater ude af Vestgrønland, men overhøjheden over Nordøstgrønland blev først afgjort i 1930'erne (Rostgaard og Schou 2010, s. 28; Jensen 1989, s. 171). Det var således ikke nogen selvfølge, at Danmark skulle vinde retten til denne nordatlantiske besiddelse. En stats ret til et territorium er imidlertid ikke en permanent afgørelse. Hvis det ikke fortsat markeres, kan det potentielt tilfalde en anden stat, og netop derfor er det vigtigt, at Danmark fortsat hindrer andre stater i at operere på det grønlandske territorium.

HVIDBJØRNEN i Sydgrønland 2008, (Foto: Niels Balslev Hansen)

I disse år medfører klimaforandringerne, at isen i Arktis smelter, og nye trafikruter og råstofressourcer bliver tilgængelige. Dette lader på sigt til at ville medføre et stigende aktivitetsniveau ved Grønland. Det fremtidige omfang af suverænitetetsopgaven er derfor usikker, men det ser ud til, at den vil vokse i takt med, at den arktiske is smelter. Dette er i hvert fald forventningen i kongerigets Arktis-strategi (Udenrigsministeriet m.fl. 2011, s. 20).

Hvilke konsekvenser vil den usikre fremtid og de stigende krav til suverænitetetsopgaven få for Danmark? En direkte følge er, at landet må opbygge en større militær tilstedeværelse på Grønland, da det er forsvarret, der står for hævdelser af suveræniteten. Risikoen er, at et sådant valg kommer på tværs af andre aktørers interesser og derved bliver politisk vanskeligt eller ligefrem umuligt at gennemføre. Det er derfor interessant at identificere sådanne begrænsninger for en øget militær tilstedeværelse ved Grønland, da dette er første forudsætning for at afgøre, om og hvordan Danmark fortsat kan hævde suveræniteten nordpå.

Vi har ikke set dette spørgsmål systematisk behandlet før. At det er aktuelt, understreges af en nylig igangsat analyse i Forsvarsministeriet ved-

rørende forsvarets fremtidige opgaveløsning i Arktis, der bl.a. vil skulle tage hensyn til problemet (Forsvarsministeriet 2013).

I artiklen vil vi argumentere for, at en øget militær tilstedeværelse kan blive begrænset dels af modstand fra det grønlandske selvstyre, og dels af en risiko for øget dansk påvirkelighed og reduceret indflydelse i den arktiske region.

På baggrund af vores konklusion vil vi reflektere over, hvilke politiske valg, der vil kunne tilgodesee behovet for forbedret suverænitetshævdelse, uden at dette vil medføre indenrigs- og udenrigspolitiske konsekvenser.

1.1 Suverænitetsbegrebet

Først er det væsentligt at definere suverænitetsopgaven, der påhviler forsvaret efter Forsvarsloven. Der er tale om en konkret forståelse af suverænitet knyttet til territoriet, og målet er at undgå, at fremmede stater virker på rigsfællesskabets område uden tilladelse. Territoriet dækker landet inden for dets grænser, søterritoriet samt lufrummet over. Desuden er de tilstødende områder såsom den eksklusive økonomiske zone (EEZ), fiskeriterritoriet og sokkelområdet omfattet, hvad angår de særrettigheder, som Danmark har her. Der kan eksempelvis være tale om landets eksklusive ret til at forske på havbunden inden for EEZ'en. Opgaven består af overvågning af territoriet, kontrol af fremmedes aktiviteter samt afvisning af statsejede fly, skibe m.v., der krænker den danske suverænitet ved deres aktiviteter. I de tilfælde, hvor afvisningen ikke kan gennemføres på anden måde, kan der bruges den nødvendige magt (Forsvarsministeriet 2000, bemærkninger til §14; Søværnets Operative Kommando 2009, s. 1-5).

Den aktuelle overvågning og suverænitetshævdelse i Grønland foretages hovedsageligt af forsvarets skibe, fly og hundeslædepatruljer. Dette afspejler, at der er tale om en meget konkret politik, der består af valg af anskaffelse af fysiske militære kapaciteter, der kan håndhæve vedtagne regler.

For at kunne analysere, hvordan Danmark er begrænset i fremadrettet at hævde sin suverænitet, er det nødvendigt at fokusere på, at selv om denne aktivitet foregår på eget territorium, er den rettet mod andre stater. Politiske beslutninger vedrørende eksempelvis øget militær tilstedeværelse som en del af suverænitetshævdelsen bliver hermed også nødt til at tage hensyn til andre staters politik. Da der altså kan argumenteres for, at fremtidige tiltag for fortsat at hævde Danmarks suverænitet har en

ekstern politisk dimension, må det samtidig være muligt at benytte teori om udenrigspolitik til besvarelse af problemformuleringen.

I den forbindelse betragter vi i opgaven rigsfællesskabet som en indenrigspolitisk enhed, da Danmark har beslutningskompetencen i udenrigs- og sikkerhedspolitiske anliggender.

1.2 Teorivalg

Artiklens teorivalg vil tage udgangspunkt i en forståelse af, hvordan Danmark er begrænset i at føre den ønskede politik om suverænitetshævdelse. Derfor vil vi først definere begrebet begrænsning nærmere for herefter at argumentere for valget af handlerumsmodellen til besvarelse af problemformuleringen

Forståelsen af begrebet er her udelukkende politisk og hverken økonomisk eller praktisk. Vi forudsætter således, at der er tilstrækkelige økonomiske midler til at øge den militære tilstedeværelse. Umiddelbart er en begrænsning lig en forhindring, der umuliggør at føre visse typer politik. Et eksempel kan være manglende politisk opbakning til anskaffelse af visse militære kapaciteter under forhandlingerne om et forsvarsforlig. Vi ønsker dog at se på en mere udvidet forståelse af begrebet,

*Suverænitetshævdelse ved Grønland: Inspektionsskibet F 357 THETIS
(Akvarel af S.S.v.F.Kieler)*

hvor et politisk valg kan medføre uønskede indenrigs- og udenrigspolitiske konsekvenser, der i sidste ende gør valget uattraktivt. Hvis en øget militær tilstedeværelse ved Grønland eksempelvis medfører et større ønske om selvstændighed og et mere konfliktfyldt forhold mellem de to lande internt i rigsfællesskabet, er dette også en begrænsning i muligheden for frit at føre en ønsket politik. Disse begrænsninger er her ikke deterministiske i den forstand, at de ikke kan omgås eller overvindes. Dette kræver dog et overblik fra politikernes side, hvilket vil blive nærmere belyst i perspektivering.

I analyse af udenrigspolitik afhænger forståelsen af den IP-teoretiske ramme, der anvendes (Mouritzen 2012, s. 193). Vi ønsker således at anlægge et pessimistisk syn på danske politikeres mulighed for at føre den ønskede politik, da det er bedre at være bevidst om de mulige konsekvenser end at tegne et for rosenrødt billede af den politiske virkelighed. Hermed er det muligt at imødegå flest mulige begrænsninger i den politik, der vælges på baggrund af analysen. Derfor vælger vi overordnet at placere besvarelsen af spørgsmålet inden for en realistisk forståelsesramme. Fokus bliver hermed på begrænsninger som følge af interessemodsætninger og relativt magt hos de relevante aktører (Jackson & Sørensen 2012, s. 253).

Inden for den valgte ramme ligger professor i statskundskab Nikolaj Petersens handlerumsmodel. Den er velegnet til at besvare det opstillede spørgsmål, da den har fokus på "beslutningsenhedens muligheder for at realisere sine målsætninger udadtil" (Petersen 2005, s. 46). De begrænsninger, som mulighederne ligger inden for, bestemmes af "samspillet og den resulterende balance" mellem aktøren og dennes omgivelser. Heri ligger en betydning af begrebet begrænsninger, som er videre end bare forhindringer. Denne overensstemmelse med vores udvidede forståelse af begrebet er ligeledes med til at gøre modellen anvendelig.

Vi mener dog ikke kun, at interessemodsætninger nødvendigvis er rent objektive som i realismen, men at de også er et resultat af perception. Med tilføjelsen af en konstruktivistisk tilgang ved siden af handlerumsmodellen er det derfor i nogle situationer muligt at tegne et mere pessimistisk billede af begrænsningerne for politikernes handlemuligheder. Vi vælger derfor at supplere den realistiske analyse med en argumentation for betydningen af aktørernes perception.

Det følgende afsnit vil redegøre nærmere for modellens bestanddele, oprindelse og problematiske elementer.

1.3 Nikolaj Petersens handlerumsmodel

Handlerumsmodellen er Petersens videreudvikling af en teori brugt af flere forskere i 70'erne og 80'erne i deres studier af vesttysk udenrigspolitik. Dens idé er, at det udenrigspolitiske handlerum bestemmes af tre faktorer, nemlig begrænsninger uden for staten, inden for staten samt det ambitionsniveau, beslutningstagerne har. Disse tre elementer kan illustrere politikernes handlemuligheder grafisk, når de indsættes som sider i en såkaldt strategisk trekant. Her bliver størrelsen af arealet et udtryk for handlefriheden (Petersen 2005, s. 46-47).

Petersens tre faktorer er hver for sig en funktion af yderligere faktorer. De ydre begrænsninger eller balancen mellem aktøren (staten) og de ydre omgivelser er et samlet resultat af dens indflydelseskapacitet, dens stress-sensitivitet og graden af interessesammenfald med eksterne aktører. Indflydelseskapacitet er statens evne til at hævde sig over for omverdenen eksempelvis gennem brug af militær, økonomi og diplomati. Stress-sensitiviteten er omvendt statens følsomhed og sårbarhed over for omgivelserne påvirkning. De interne begrænsninger eller balancen mellem regeringen og dens indre omgivelser er bestemt af, om der er kontrol over samfundet forstået som mulighed for at få sin vilje igennem. Desuden har størrelsen af interessesammenfaldet med samfundet også betydning. Den sidste faktor er regeringens ambitionsniveau, der

udgøres af ønsket om, hvilken politik der skal føres. Denne påvirkes af beslutningstagernes evner og ressourcer samt størrelsen af interessesammenfald med interne og eksterne aktører (Petersen 2005, s. 46-47).

Som nævnt ovenfor bygger modellen på realismen med dens fokus på relativ magt og interesser. Petersens egen redegørelse for modellens begreber er forholdsvis kortfattet, og han er ikke eksplicit med hensyn til oprindelse og forskelle fra andre teorier og modeller. De elementer, som kombineres, indikerer dog, at baggrunden er en neoklassisk realistisk forståelse af international politik. Forklaringen på staters udenrigspolitiske handlinger skal her ikke kun ses som en direkte følge af det internationale systems struktur og polaritet som i neorealismen, men også som et resultat af statslederes beslutninger og graden af konsensus internt i staten (Jackson & Sørensen 2012, s. 86-88). Disse tre faktorer stemmer overens med siderne i den strategiske trekant, men fungerer dog hos Petersen som begrænsninger og ikke årsager.

Handlerumsmodellen har en stor fordel ved dens umiddelbare simpelhed p.g.a. de få faktorer og muligheden for at visualisere dem. Det virker samtidigt intuitivt rigtig, at det er disse tre faktorer, der udgør begrænsningerne for den mulige udenrigspolitik. Der skal dog tages en del forbehold ved anvendelsen af modellen.

For det første er faktorerne i trekanten relative i forhold til hinanden. Petersen skriver, at hver faktor har en middelværdi, men hvilken situation, der definerer denne, er uvis (Petersen 2005, s. 47). Det er således en fordel, hvis en analyse enten ser på handlerummet før og efter en væsentlig ændring, såsom Sovjetunionens fald, eller hvis den fikserer den ene faktor og afprøver de to øvrige mod denne. Denne opgave vælger den sidste løsning, nemlig at fastslå Danmarks ambition for derefter at kunne udtale sig om de interne og eksterne begrænsninger for ambitionen.

For det andet fremgår det ikke af modellen, hvordan de enkelte delelementer er vægtet i forhold til hinanden. Dette gør det vanskeligt at udtale sig om, hvorvidt eksempelvis de interne begrænsninger er blevet større eller mindre over en periode, og om det samlede handlerum derved har ændret sig. I kraft af denne opgaves tilgang, hvor vi ser på virkningen af Danmarks ambitioner - om de medfører begrænsninger i sig selv - undgår vi en upræcis konklusion vedrørende selve handlerummets størrelse.

En tredje væsentlig pointe er, at Petersen i sin egen analyse bruger

modellen til at udtale sig om hele Danmarks udenrigspolitiske handle-
rum i historiske perioder på mellem 15 og 200 år. Vi ønsker at bruge den
specifikt om et enkelt emne under de nuværende forhold. Vi mener, at
dette er muligt, fordi vi hovedsageligt bruger selve modellens tre faktor-
rer som analysemetodik. Vores opgaves teoretiske elementer bliver såle-
des hovedsageligt realismens antagelser.

Efter denne gennemgang af problematiske elementer ved den valgte
model vil vi kort redegøre for mindre teoretiske elementer, som bruges i
opgaven.

1.4 Andre teoretiske elementer - balance of power og konstruktivisme

Som nævnt i afsnittet om teorivalg vil vi supplere handlerumsmodellens
realistiske elementer. For det første vil vi støtte den realistiske analyse af
de eksterne begrænsninger med en realistisk teoretisk antagelse om virk-
ning af oprustning, nemlig *balance of power*. For det andet vil vi kort
inddrage konstruktivistiske antagelser.

Balance of power bundet i antagelsen om, at stater anser hinanden for
potentielle trusler. Størrelsen af truslen fra en anden stat afhænger af
dens samlede kapabiliteter, herunder militær magt. For at sikre sin egen
overlevelse er en stat nødt til at reagere på andre staters oprustning ved
selv at øge sine militære styrker. Dette fører til det såkaldte sikkerheds-
dilemma - at oprustning for at øge ens egen overlevelschance i sidste
ende kan medføre forringet sikkerhed, da andre stater vil reagere med
større militære styrker (Jackson og Sørensen 2012, s. 89).

Konstruktivismens hovedpointe i forbindelse med denne opgave er, at
nationale interesser ikke er givne, men bundet i ideer og diskurs. Hvis
en bestemt idé er udbredt, kan den få betydning for, hvilke interesser der
forfølges politisk (Jackson og Sørensen 2012, s. 209, 213 og 256).

1.5 Fremgangsmåde og operationalisering af handlerumsmodellens begreber

Dette afsnit vil redegøre for, hvordan vi mere præcist vil bruge model-
len til besvarelse af problemformuleringen. Herudover vil vi operationa-
lisere modellens begreber og redegøre for de kilder, hvor vi vurderer, at
relevant empiri vil kunne findes.

I besvarelsen vil vi analysere hver af modellens tre faktorer i hvert sit
kapitel. Vi vil gerne undgå at skulle udtale os om selve handlerummets
størrelse, da en fare ved modellen som nævnt er, at der vanskeligt kan
drages klare konklusioner om dette. I stedet vil vi starte med at analyse-

re Danmarks ambition inden for suverænitetshævdelsen i nord for at dokumentere, at landet vil reagere på den forventede stigende aktivitet. I modellens trekant svarer det til, at vores ambitionsniveau er højere end tidligere. Spørgsmålet bliver herefter, hvordan denne ambition vil medføre begrænsninger. Vi vil ikke fremskrive udviklingen af de ydre og indre omgivelser, da dette er for usikkert. På baggrund af de tre analysekapitler vil vi konkludere, hvordan Danmark er internt og eksternt begrænset i at kunne forfølge sin ambition.

I det følgende vil vi for hver af analysens kapitler udvælge og begrunde de faktorer, der skal behandles.

I analysen af ambitionsniveauet vedrørende suverænitetshævdelsen ved Grønland, vil vi behandle, hvad Danmarks erklærede ambition er. Vi vil her primært bruge officielle dokumenter, der sigter mod fremtiden såsom seneste forsvarsforlig, kongerigets Arktis-strategi samt udkastet til kommissorium for Forsvarsministeriets Arktis-analyse. Da hensigts-erklæringer ikke nødvendigvis er andet end smukke ord, vil vi også se på, hvilke tiltag og beslutninger landet allerede har foretaget. Dette vil primært bygge på forsvarsforliget. I teoriafsnittet oven for er angivet, at også interessesammenfaldet med eksterne og interne aktører, ifølge Nikolaj Petersen, har betydning for ambitionsniveauet

Analysen af de interne begrænsninger vil fokusere på konsensus og kontrolkapacitet inden for rigsfællesskabet. Vi har ikke fundet indikationer på, at der skulle være manglende opbakning til en styrkelse af suverænitetsopgaven ved Grønland blandt den danske befolkning, politikere eller involverede organisationer som eksempelvis forsvaret. Derfor har vi ikke undersøgt det danske aspekt.

I analysen af de grønlandske interesser vil vi fokusere på forbindelsen mellem suverænitetshævdelse og det grønlandske mål om selvstændighed. Derefter vil vi se på den danske formelle kontrolkapacitet over Grønland i sikkerhedspolitikken i kraft af selvstyreloven, samt den uformelle grønlandske mulighed for at påvirke Danmarks interesser. Endelig vil vi argumentere for en tese bygget på konstruktivismen om, at grønlandsk modstand kan blive en begrænsning for en øget militær tilstedeværelse p.g.a. en forskellig forståelse af militær magt blandt de to landes politikere og befolkninger. Vi vil kort udfolde historiske forhold, som vi vurderer har været af betydning. Vi vil herefter underbygge tesen med en analyse af selvstyrekommissionens beretning fra 2003 samt den grønlandske udenrigspolitiske strategi og redegørelse.

*Suverænitetshævdelse ved Grønland: Inspektionskutteren Y 388 TULUGAQ.
(Akavrel af S.S.v.F.Kieler)*

I analysen af de eksterne begrænsninger vil vi argumentere for, at en øget dansk militær tilstedeværelse ved Grønland kan medføre negative konsekvenser for vores indflydelseskapalet og stress-sensitivitet i den arktiske region. Vi vil koncentrere os om det regionale i stedet for det globale system, da Danmark som militær småstat globalt set næppe kan komme på tværs af fjerntliggende stormagter som Kina med den militære opbygning, som landet reelt vil kunne gennemføre. Dette kan vi også tillade os, da unipolen USA er en af de fem arktiske kyststater.

I kapitlet vil graden af interessesammenfald mellem de arktiske magter blive analyseret ud fra Ilulissat-deklarationen, landenes arktiske strategier og andre forskeres analyser af disse. Hvilke interesser har de enkelte lande, og hvordan er de forenelige, så den nuværende situation kan karakteriseres som præget af samarbejde? På baggrund af dette vil Danmarks indflydelseskapalet blive analyseret, dels ved at se på landets magt i form af geografi i Arktisk samt militær og økonomisk formåen, dels ved at vurdere de faktiske diplomatiske resultater. Efter at have set på, hvor megen magt Danmark har til at påvirke de andre lande, vil vi analysere landets stress-sensitivitet eller påvirkelighed ud fra de samme parametre.

Hvordan kan den nuværende indflydelseskapacitet og stress-sensitivitet så blive påvirket af en øget militær tilstedeværelse ved Grønland? Dette vil vi give både et realistisk og et konstruktivistisk svar på ved først at bruge magtbalance-teorien som analyseredskab og herefter konstruktivismens antagelser. I dette sidste afsnit vil vi se på de andre arktiske staters forståelse af sammenhængen mellem militær magt og den samarbejdende orden.

2. Danmarks ambition for suverænitetshævdelsen ved Grønland

For at underbygge problemformuleringens relevans og for at fastlægge ambitionsniveauet, der tegner de mulige begrænsninger for Danmarks politik, er det som det første nødvendigt at vise, at Danmark vil tilpasse suverænitetshævdelsen efter den fremtidige udvikling i Arktis. Dette afsnit vil derfor redegøre for de erklærede ambitioner, samt hvilke konkrete tiltag, der allerede er vedtaget. På baggrund af dette vil opgaven kort analysere, hvilken samlet ambition disse faktorer peger på.

I aftale på forsvarsområdet 2013-2017 (forsvarsforliget) forhandlet færdig i november 2012 fremgår dels forligspartiernes forventning til en fremtidig udvikling i Arktis, dels den deraf følgende ambition. Udsigten er, at klimaforandringerne "bevirker en øget geografisk tilgængelighed, hvilket bl.a. resulterer i voksende opmærksomhed på retten til at udvinde naturressourcer samt generel større kommerciel og videnskabelig aktivitet i Arktis". Konsekvensen af dette er, at "forsvarets kapacitet til opgaveløsning i Arktis, herunder (...) suverænitetshåndhævdelsen (sic) (...), må tilpasses på baggrund af denne udvikling" (Forligspartierne 2012, s. 14). Dette svarer til synet i den lidt ældre Arktis-strategi for kongeriget (Udenrigsministeriet m.fl. 2011, s. 20-21). Den omtalte tilpasning skal have en karakter, så "Forsvarsministeriets myndigheder også fremadrettet på troværdig vis kan værne om rigsfællesskabets interesser i området" (Forsvarsministeriet 2013, s. 2)

Ud over kapaciteter er der også fokus på at afprøve nye metoder til overvågning samt at udvikle støttestrukturen. Det er specifikt den maritime overvågning, der skal styrkes gennem eksempelvis brug af ubemandede fly, dansk deltagelse i satellitprogrammer eller udveksling af data med samarbejdspartnere (Forligspartierne 2012, s. 41). Støtten til de operative enheder omfatter logistik og infrastruktur i bred forstand. Der er tale om både en praktisk tilgang såsom nye havne og landingsbaner m.v. samt en mere operativ, der eksempelvis omfatter mulighederne for kommunikation samt kommando og kontrol (Forligspartierne 2012, s. 41).

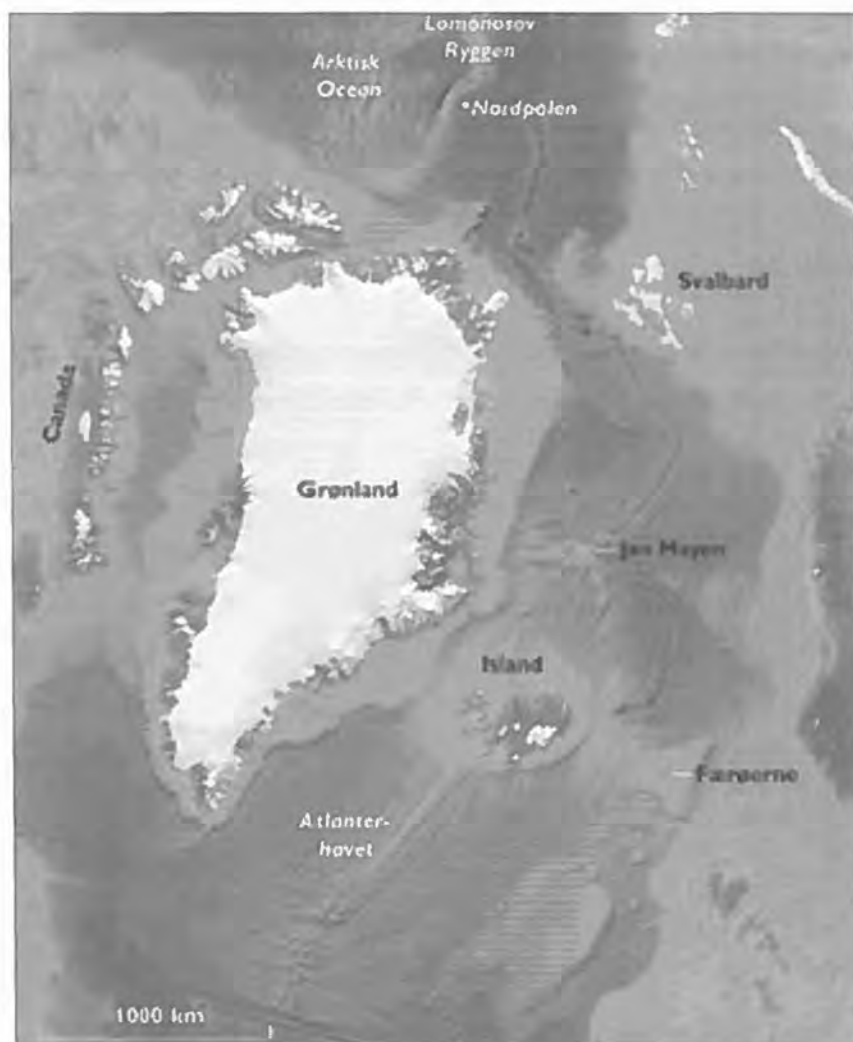
En mulig udvikling, der ikke er nævnt i forsvarsforliget, er en eventuel

kommende udvidelse af det grønlandske kontinentalsokkelområde. Rigsfællesskabet gennemfører i disse år forskningsprojekter i samarbejde med andre stater, der har til formål at underbygge fremsættelsen af krav på bl.a. et havområde på ca. 250.000 km² ved Grønland (se kort over Grønland) (Udenrigsministeriet m.fl. 2011, s. 14-15 og Kontinentalsokkelprojektet, www.a76.dk). Heller ikke i Arktis-strategien nævnes de muligheder konsekvenser af udvidelsen for forsvarets opgave med suverænitetshævdelse. Årsagen kan være, at Danmark ikke officielt ønsker "at sælge skindet, før bjørnen er skudt", eller at provokere de stater, som der arbejdes sammen med om kontinentalsokkelprojektet. Det må dog antages, at Danmark også ønsker at hævde sin suverænitet i de nye områder, når der bruges økonomiske midler på udvidelsen.

Sammenfattende kan det siges, at Danmark erklærer at ville tilpasse suverænitetshævdelsen ved Grønland efter en fremtidig udvikling i aktivitetsniveauet. Det må dertil antages, at målet om udvidelse af det grønlandske kontinentalsokkelområde også indebærer en samlet set større suverænitetsopgave. Ambitionen er at øge og forbedre antallet af kapaciteter, finde nye metoder til overvågning samt forbedre operationsmulighederne gennem forbedret infrastruktur. Spørgsmålet er, om allerede vedtagne tiltag tyder på, at Danmark faktisk vil følge sin ambition.

I forsvarsforliget er besluttet en række nye tiltag i Arktis, der bl.a. er rettet mod suverænitetshævdelsen ved Grønland. Fornylse af kapaciteter indebærer, at der bygges et tredje inspektionsfartøj som erstatning for en ældre inspektionskutter, samt at der indkøbes nye maritime helikoptere med bedre sensorer og længere rækkevidde end de nuværende (Forligspartierne 2012, s. 10-11). Anskaffelsen af nye helikoptere sker dog også af hensyn til Søværnets øvrige opgaveløsning uden for Arktis. Øvrige tiltag består i oprettelsen af en arktisk beredskabsstyrke, der skal gøre det muligt at deployere en stor del af forsvarets enheder til eksempelvis Grønland for at understøtte den nuværende operative indsats. Herudover sammenlægges militærkommandoerne i Grønland og Færøerne til en samlet arktisk kommando, og der sættes et analysearbejde i gang med henblik på at fastlægge, hvor forsvarets indsats i Arktis skal styrkes eller ændres. Sideløbende med analysen skal foretages forsøg med nye metoder til maritim overvågning. Analysearbejdet er pt. ved at blive igangsat (Forligspartierne 2012, s. 14-15).

Redegørelsen for forsvarsforligets tiltag relateret til suverænitetshævdelsen i Grønland virker ikke overvældende i forhold til det forventede "boom" i aktivitet i Arktis over de næste tiår (Udenrigsministeriet m.fl. 2011, s. 9). Når baggrunden er, at udviklingen i Arktis endnu ikke er så

Danmarks forventede kontinentalsokkelkrav.

Kilde: Kontinentalsokkelprojektet (www.a76.dk)

fremskreden, og at Danmark i de senere år har været igennem en økonomisk nedgangsperiode med offentlige besparelser til følge, er det seneste forsvarsforlig nok alligevel et udtryk for, at Danmark vil følge sine erklærede ambitioner for suverænitetsopgaven ved Grønland. Dette ses for det første ved, at de to store materielanskaffelser, der vedrører Arktis, er de to eneste, der er endeligt vedtaget (Forligspartierne 2012, s.

30). Alle andre nye kapaciteter, store som små, er fortsat blot muligheder, hvis økonomien i forsvaret giver plads til anskaffelsen. For det andet nedprioriteres den hidtidige aktivistiske brug af hæren, hvilket ses af, at de økonomiske midler fra Afghanistan-indsatsen bl.a. er med til at finansiere udviklingstiltag for hele forsvaret, herunder Arktis-indsatsen (Forligspartierne 2012, s. 6). For det tredje er udviklingsinitiativerne vedrørende Arktis fremadrettede og realistiske i den forstand, at man sigter mod at løse eksempelvis overvågningsopgaven på en smartere og billigere måde, og ved at man vil anvende allerede eksisterende kapaciteter i den arktiske beredskabsstyrke. Endelig kan det vedtagne analyseprojekt tillade sig at sigte mod at tilvejebringe et ordentligt beslutningsgrundlag for anskaffelse af fremtidige kapaciteter, uden at dette endnu er finansieret, da perioden for forsvarsforliget blot er fire år.

Analysen af de danske ambitioner viser, at Danmark i flere officielle dokumenter erklærer at ville styrke løsningen af suverænitetsopgaven i takt med udviklingen i Arktis. Tiltagene og prioriteringerne i det seneste forsvarsforlig tyder på, at det er en reel ambition. I de følgende kapitler vil opgaven derfor analysere, hvilke interne og eksterne forhold, der kan begrænse Danmarks ambition om at hævde sin suverænitet ved Grønland, hvis aktivitetsniveauet stiger og medfører opbygning af større militære styrker på Grønland.

3. Interne begrænsninger i Rigsfællesskabet

Denne del af analysen vil undersøge, hvordan Danmark er begrænset i at øge sin militære tilstedeværelse ved Grønland som følge af divergerende interesser mellem de to lande.

3.1 Danmarks og Grønlands interesser i en øget militær tilstedeværelse

I dette afsnit vil vi argumentere for, at Danmark og Grønland ud fra et sikkerhedspolitisk og økonomisk perspektiv har en fælles interesse i at sikre den militære tilstedeværelse, der er nødvendig for at hævde suveræniteten ved Grønland.

Danmark har en interesse i fortsat at have Grønland som en del af rigsfællesskabet. Landet er geografisk væsentligt større, placeret strategisk vigtigt i den stadig mere betydende Arktis-region, og USA har udvist en langvarig interesse i at benytte øen militært. Dette giver Danmark prestige og indflydelse (Herron 2013). Hertil kommer, at Danmark i kraft af Grønlands strategiske betydning er et vigtigt medlem af NATO, næsten uanset hvilket militært bidrag man yder til alliancen (Midtgaard 2007, s.

63-69). Dette betyder, at Danmark har en stor interesse i fortsat at hæve suveræniteten ved Grønland.

Grønlands erklærede mål er at opnå den størst mulige grad af selvbestemmelse (Naalakkersuisut 2011, s. 4). En afgørende forudsætning for, at landet kan hjemtage ansvaret for yderligere politikområder til selvstyret og eventuelt på sigt opnå selvstændighed, er, at landets egne indtægter stiger. Dette skyldes to ting. For det første er bloktilskuddet fra Danmark efter selvstyreloven fastlåst på et beløb, der taber realværdi grundet den høje grønlandske inflation (Hansen 2013). For det andet kræver egentlig selvstændighed, at landet kan være helt uafhængig af økonomisk tilskud fra Danmark.

Den forventede væsentlige, fremtidige indtægtskilde kommer fra de olieforekomster, der sandsynligvis er inden for det grønlandske kontinentalsokkelområde (Udenrigsministeriet m.fl. 2011, s. 24). Grønlands mulighed for fremtidig selvstændighed er således afhængigt af den fortsatte besiddelse af dette område. Der er altså en væsentlig grønlandsk interesse i, at Danmark vederlagsfrit fortsat indsætter de nødvendige militære enheder til hævvelse af suveræniteten.

3.2 Danmarks kontrol over det grønlandske selvstyre

Efter at have argumenteret for en fælles dansk og grønlandsk interesse i suverænitetshævvelse, vil dette afsnit analysere den danske kontrolkapacitet i forhold til Grønland i udenrigs- og sikkerhedspolitiske spørgsmål.

Det formelle ansvar for dette politikområde fremgår af selvstyreloven fra 2009. Efter §11 er udenrigs- og sikkerhedspolitik rigsansiggende og ligger dermed under den danske regering. Grønland skal høres og eventuelt inddrages, hvis der indledes forhandlinger om folkeretlige aftaler med andre stater, som også har betydning for Grønland efter selvstyrelovens §13 (Statsministeriet 2009). Denne mulighed for grønlandsk indflydelse på sikkerhedspolitikken omfatter dog ikke den militære tilstedeværelse i kongeriget. Danmark har altså formelt fuld kontrol over beslutninger vedrørende suverænitetshævdelsen.

Vi mener dog ikke, at spørgsmålet er helt så simpelt. Grønlandske politikere ønsker størst mulig indflydelse på udenrigs- og sikkerhedspolitik, der vedrører deres eget land (Naalakkersuisut 2013, s. 1). Selv om de ikke formelt kan påvirke danske beslutninger, kan en eventuel utilfredshed med resultatet føre til en øget selvstændighedstrang. Grønlandsk uenighed kan også sprede sig til andre udenrigspolitiske områder, såle-

des at rigsfællesskabet står splittet i forhandlinger med eksterne parter. Danske politikere har dermed en interesse i at lytte til grønlandske ønsker og give indflydelse. Dette kan indikere, at den danske kontrolkapacitet ikke er så helstøbt, som det formelt fremgår, i et tilfælde hvor de to landes interesser er divergerende.

Efter de to første afsnit i dette kapitel kan vi konkludere, at selv om kontrolkapaciteten ikke er fuldstændig, medfører dette ikke, at Danmark er begrænset i at hævde suveræniteten ved Grønland. I et realistisk perspektiv er danske og grønlandske interesser jo som vist ovenfor sammenfaldende. I det næste afsnit vil vi dog tage de konstruktivistiske briller på for at sandsynliggøre en tese om, at der alligevel er en potentiel modsætning mellem de to landes interesser p.g.a. af en forskellig forståelse af militær magt.

3.3 Forskelle i dansk og grønlandsk syn på betydningen af militær magt

For at give et indtryk af forskellene i det danske og grønlandske syn på militær magt vil vi først påpege nogle af de historiske faktorer, der kan være årsag. Herefter vil vi underbygge tesen. Til slut vil vi overveje, om en bekræftelse af den kan give sig udslag i divergerende interesser.

Den danske historiske erfaring med militær magt er lang. Som landfast med det europæiske kontinent har Danmark været nabo til og deltaget i krige i århundreder. Under Den Kolde Krig var truslen nærværende, da landet var frontstat mellem de to militære blokke (Olesen og Villaume 2005, s. 51). Mens militær magt således altid har været i den danske bevidsthed, er den danske forståelse og forhold til emnet, ifølge lektor i statskundskab Peter Viggo Jakobsen, ændret gennem de sidste 50 år. Under Den Kolde Krig var pacifismen udbredt, mens den militære aktivisme efter Murens fald har medført en krigsbegejstring. Denne indbefatter en tro på, at Danmark med militære midler kan gøre en forskel i verden (Jakobsen 2013, s. 183). Forståelsen er især opstået som en følge af 1990'ernes militære succeser (Wivel 2013, s. 38).

De grønlandske historiske erfaringer er nærmest diametralt modsatte. Grønland har aldrig været i krig, og befolkningen har aldrig været udsat for militære trusler. Erfaringen med militære styrker begrænser sig primært til det danske søværn og amerikanske luftbaser. I kraft af den grønlandske geografi og politikken på området har baserne været isoleret fra størstedelen af befolkningen (Selvstyrekommissionen af 2003, bilag 11 pkt. 5.1.2). Flytningen af et fangersamfund under udvidelsen af Thule-

basen i 1950'erne og nedstyrtningen af et bombefly med atomvåben i 1968 er eksempler på dårlige erfaringer med militæret.

Hvordan kan den grønlandske forståelse af militær magt så aflæses? Vi mener at kunne observere dels en manglende stillingtagen til militære trusler i de centrale grønlandske dokumenter, dels en grønlandsk pacifisme. I betænkningen fra den grønlandske selvstyrekommission fra 2003 blev der taget stilling til udenrigs- og sikkerhedspolitiske spørgsmål. En af anbefalingerne var, at bl.a. hårde sikkerhedspolitiske spørgsmål fremover skulle være en del af landsstyret og Landstingets samlede politik (Selvstyrekommissionen 2003, pkt. 4.3). Ud over konkrete sikkerhedspolitiske punkter, som kommissionen ønskede grønlandsk indflydelse på, skulle Grønlands eget bidrag være indførelsen af værnepligt (Selvstyrekommissionen 2003, pkt. 4.4).

Den konkrete udmøntning af disse anbefalinger efter selvstyrets indførelse er bl.a. nedsættelse af et udenrigs- og sikkerhedspolitisk udvalg under Landstinget, udarbejdelsen af en udenrigspolitisk strategi i 2011 samt en årlig udenrigspolitisk redegørelse, begge med et sikkerhedspolitisk afsnit (Naalakkersuisut 2011). Hverken i strategien eller redegørelsen fra 2013 er hårdere sikkerhedspolitiske spørgsmål behandlet. Nærmest kommer en målsætning i strategien om, at "Grønland skal bidrage til at Arktis udvikler sig til en fredelig ikke konfliktfyldt region ved aktiv deltagelse i Arktisk Råd" (Naalakkersuisut 2011, s. 5). Spørgsmålet om indførelse af værnepligt er ikke blevet løftet, men i stedet har det omtalte udvalg behandlet et forslag om indførelse af et frivilligt beredskab (Udenrigs- og Sikkerhedspolitisk Udvalg 2012). Grønland har således ikke vægtet selvstyrekommissionens konkrete anbefalinger efter selvstyrets indførelse. Det tyder efter vores mening på, at spørgsmålet har ringe betydning i en grønlandsk optik.

Hvis denne første antagelse er korrekt, kan det være en årsag til, at pacifismen kan være svær at dokumentere i eksempelvis officielle politiske udtalelser. Grønlænderne lægger dog ofte vægt på deres ikke-krigeriske fortid. Naalakkersuisut-formand Aleqqa Hammond siger eksempelvis, at grønlændere "er fredelige. Vi er det eneste folk i verden, som aldrig har ført krig" (Andersen 2014).

Forudsat at vores tese om en forskellig opfattelse af militær magt passer, kan dette medføre, at Grønland ikke opfatter en forøgelse af den militære tilstedeværelse som vigtig. Dette kan især være tilfældet, når den er en reaktion på en forventning om en eventuel fremtidig fare for krænkelse af suveræniteten. Hvis Danmark vælger at øge sin militære tilstede-

værelse, er der en mulighed for, at dette i stedet blive opfattet som et udtryk for kolonihierementaltitet og manglende vilje til at inddrage Grønland, hvilket kan afføde modstand. Denne konstruerede interesseforskel kan sammen med en ufuldstændig kontrolkapacitet, som vi argumenterede for i sidste afsnit, betyde, at Danmark bliver begrænset i sin mulighed for at øge den militære tilstedeværelse.

4. Eksterne begrænsninger i den arktiske region

Efter at have analyseret de interne begrænsninger inden for rigsfællesskabet vil vi i dette kapitel vende blikket mod de andre arktiske stater. Vi vil først analysere interesserne og derefter Danmarks magtposition i regionen.

4.1 Interessесammenfald på trods

De fem arktiske kyststater har alle deres egne interesser i det arktiske område. De har hver især udarbejdet strategier, som retter sig mod deres specifikke interesser. Mange af disse strider imod hinanden. Eksempelvis er et meget væsentligt punkt i USA's Arktis-strategi frihed til at besejle havene i regionen (The White House 2013, s. 2). Med sin geografiske placering ønsker landet fri adgang til både Nordøst- og Nordvestpassagen. Dette står i modsætning til både Canada og Rusland, som i kraft af deres geografi er interesserede i at holde kontrol med trafikken (Käpylä og Mikkola 2013, s. 6). På samme måde er der divergerende interesser i forhold til territorialkrav på baggrund af kontinentalsockkelundersøgelser. Adskillige steder overlapper landenes krav hinanden. Det har betydning for de økonomiske interesser, som landene har i at sikre sig adgang til eventuelle olie- og gasforekomster i det arktiske ocean (Käpylä og Mikkola 2013, s. 8-9).

Udviklingen i Arktis har dog de senere år været præget af fredeligt samarbejde mellem de arktiske stater. I den nuværende situation står staternes individuelle interesser altså ikke i vejen for samarbejde i Arktis. Samarbejdet sker både gennem bilaterale aftaler, gennem organisationer som Arktisk Råd og det mere uformelle Arctic 5. Alle de arktiske nationer synes at dele en interesse i fredelige løsninger. Det kommer til udtryk i landenes strategier og i officielle deklarationer. I Ilulissat-deklarationen fra 2008, blev det erklæret at "The five coastal states currently cooperate closely in the Arctic Ocean with each other and with other interested parties. [...] We will work to strengthen this cooperation, which is based on mutual trust and transparency" (Arctic Ocean Conference 2008). Samme budskab finder man i Arktisk Råds Nuuk-deklaration fra 2011, hvor der står, at medlemmerne af rådet anerkender "the importance of maintaining peace, stability and constructive cooperation in the Arctic"

(Arctic Council 2011). Samarbejdet mellem de arktiske stater indeholder også en anden fælles interesse, der kommer til udtryk i Ilulissat-deklARATIONEN. De fem arktiske kyststater er alle interesserede i, at beslutninger vedrørende regionen træffes af dem selv. De er enige om, at eksisterende internationale regelsæt skal følges, og at der ikke er behov for nye internationale organer, som beskæftiger sig med Arktis (Arctic Ocean Conference 2008). På den måde kan samarbejdet være med til at bevare magtbalancen ved ikke at trække flere eksterne aktører ind i de arktiske beslutningsprocesser.

De arktiske stater har altså på mange områder forskellige interesser, men det nuværende samarbejde udtrykker, at der også er interessesammenfald. De arktiske stater er alle interesserede i fredelig udvikling, og de er enige om, at beslutninger om Arktis bedst træffes af regionens egne lande.

4.2 Danmarks indflydelseskapacitet i regionen

I det følgende afsnit vil vi analysere, i hvor høj grad Danmark er i stand til at påvirke de andre arktiske stater, dels ved rent realistisk at se på geografi, økonomi og militære kapaciteter, dels ved at se på diplomatiske resultater.

Danmark er i international sammenhæng et lille land. Det gør sig også gældende, når man ser på Danmark i forhold til Arktis. Geografisk giver det grønlandske territorium godt nok Danmark en god strategisk placering med krav på et væsentligt stykke af det arktiske havområde. Samlet set giver det Danmark en vis tyngde. Omvendt er kongerigets befolkningstal og økonomi af en relativt ringe størrelse, der vanskeligt kan bruges til at påvirke stormagterne. Den økonomiske forskel kommer også til udtryk i forsvarsbudgetterne. Isoleret set står Danmark dog stærkt, hvad angår de militære kapaciteter, der opererer i Arktis. Med 6 isforstærkede krigsskibe (4 THETIS-klasse og 2 KNUD RASMUSSEN-klasse) kan den danske flåde på papiret præstere en stærk tilstedeværelse i området. De andre arktiske stater har også forskellige isforstærkede enheder, men de fleste af dem er en del af landenes kystvagter, og der er dermed ikke tale om deciderede krigsskibe. Canada har påbegyndt anskaffelsen af 6 – 8 "Arctic Offshore Patrol Ships", men på nuværende tidspunkt er Danmark altså blandt de førende, hvad angår flådetilstedeværelse (Lauritsen 2012, s.14-25). I luften er de danske militære muligheder dog ikke på højde med de andre nationer. De danske fly er hjemmehørende på flyvestationer i Danmark langt fra det arktiske område. Det begrænser muligheden for hurtig indsættelse. Samtidig har USA, Rusland og Canada langt flere fly end Danmark har, både hvad angår kamp- og overvåg-

ningsfly (Flightglobal Insight 2013). I en realistisk vurdering af kapaciteter er det vores indtryk, at Danmark samlet set står svagt over for de andre arktiske lande. I den optik er Danmarks indflydelseskapa- citet be- grænset.

Danmark deltager som permanent medlem af både Arctic 5 og Arktisk Råd. Dermed spiller Danmark en væsentlig rolle i det samarbejde, som er beskrevet i det ovenstående afsnit. To gode eksempler er Ilulissat- deklARATIONEN og Nuuk-deklARATIONEN. Begge er vigtige elementer i det arktiske samarbejde, og begge er blevet udformet på Grønland under dansk ordstyrer (Hart m.fl. 2012, s. 13). Danmark har også gennem bila- teralt samarbejde opnået resultater. Eksempelvis er Danmark og Canada blevet enige om at løse striden om Hans Ø ved hjælp af forhandling frem for en optrapning af konflikten (Government of Canada 2009, s. 13).

Samlet set har Danmark i realistisk optik en begrænset evne til at påvirke de andre arktiske stater. Til gengæld har Danmark en høj indflydel- eskapa- citet i kraft af sin brug af diplomatiske midler under det nuværende samarbejde. Det er altså i Danmarks interesse at bevare det- te samarbejde.

4.3 Danmarks stress-sensitivitet

På samme måde som Danmark har indflydelse på andre stater, kan lan- det i større eller mindre grad blive påvirket udefra. Dette afsnit vil kort argumentere for, at Danmark er sensitiv over for omverdenens forsøg på at udøve indflydelse i Arktis på grund af de geografiske, økonomiske, militære og politiske forhold.

Geografien i rigsfællesskabet er præget af store afstande, dels mellem Danmark og Grønland, dels mellem de beboede områder nordpå. Der er således en meget stor forskel i befolkningstæthed mellem de to lande. Det gør det samlet set både svært og dyrt at føre ressourcer i form af materiel og personer til Grønland. Samtidig er det let for andre nationer at afbryde forsyningslinierne i tilfælde af konflikt.

Det er vanskeligt at påvirke den danske økonomi direkte på grund af integrationen i EU. En stormagt vil dog kunne lukke sit marked for dan- ske virksomheder, hvilket kan ramme et lille land relativt hårdt. Væs- entligst i forbindelse med Arktis er dog, at den danske økonomi er lille sammenlignet med de andre regionale stater såsom USA og Rusland. Det vil være vanskeligt at foretage store og pludselige investeringer som reaktion på, at andre nationer forsøger at presse Danmark.

Påvirkning udefra med brug af militær vil være begrænset af såvel Danmarks NATO-medlemskab som USA's militære tilstedeværelse og interesser på Grønland. De af forsvarets enheder, der pt. opererer i arktiske områder, har dog ikke i sig selv megen kampkraft, hverken hvad angår besætninger, våben eller sensorer. Danmarks egen militære modstandsdygtighed er således begrænset.

Politisk medfører rigsfællesskabskonstruktionen som nævnt ovenfor i afsnit 3.2 den ulempe, at Danmarks kontrol over udenrigs- og sikkerhedspolitikken reelt er begrænset. I forhandlinger med andre nationer, hvor emnet vedrører Grønland, skal rigsfællesskabets fælles holdning endvidere først findes. Dansk politik kan påvirkes, hvis andre nationer kommunikerer direkte med Grønland, inden denne er på plads.

Samlet indikerer disse forhold, at Danmarks stress-sensitivitet på nuværende tidspunkt er forholdsvis stor. På trods af mulighed for selv at få diplomatisk indflydelse må Danmark i sidste ende være følgelig over for stormagterne i regionen. I forholdet til Rusland må det sikres, at der ikke opstår konkurrence eller ligefrem konflikt, da dansk geografi, økonomi, militær og de politiske vilkår ikke giver en tilstrækkelig robusthed til at modstå påvirkning. Danmark må ligeledes bøje af i forhold til USA for at fastholde sikkerhedsgarantien for rigsfællesskabet.

4.4 Øget stress-sensitivitet som følge af balance of power

I dette afsnit vil vi analysere, hvordan en øget dansk militær tilstedeværelse kan få et russisk modsvar, og hvordan dette kan blive en begrænsning for at forfølge vores ambition om fortsat suverænitetshævdelse.

Hvis Danmark vil styrke sin suverænitetshævdelse i Arktis ved at øge antallet af militære kapaciteter, vil det ud fra en realistisk vinkel blive modsvaret af en oprustning fra de andre arktiske stater, der ønsker at opnå en ligevægt. Magtbalancen i regionen er koncentreret om de to største magter USA og Rusland, og der har tidligere været spændinger mellem dem (Hart m.fl. 2012, s. 2). Det kan umiddelbart være svært at forestille sig, at Danmark kan have væsentlig indflydelse på den balance, men hvordan landet placerer sig i forhold til den kan have betydning. Danmark har åbenlyst valgt den amerikanske side, og det understreges af den amerikanske luftbase i Thule. Tilknytningen til USA er formaliseret i kraft af Danmarks NATO-medlemskab, der også indebærer en dansk alliance med de to andre arktiske nationer, Norge og Canada. Det giver en magtbalance, hvor Rusland står alene over for de fire andre arktiske nationer. Rusland har ved flere lejligheder gjort det klart, at de ikke

ønsker, at NATO skal spille nogen rolle i Arktis (O'Rourke 2013, s. 55-56). NATO's generalsekretær Anders Fogh Rasmussen har da også i maj 2013 udtalt, at NATO har "no intention of raising its presence and activities in the High North" (O'Rourke 2013, s. 56).

I det perspektiv kan en øget dansk militær tilstedeværelse påvirke magtbalancen, idet det fra Ruslands synsvinkel kan ses som en oprustning af "NATO-blokken" frem for kun at være en isoleret dansk handling. Herved kan Rusland blive tvunget til en oprustning, der langt overgår den danske. En forøget russisk militær tilstedeværelse i havene ved Grønland kan presse Danmark, der ikke har de økonomiske ressourcer til selv at balancere en stormagt militært. Resultatet kan blive en øget russisk mulighed for at påvirke Danmark, hvorved stress-sensitiviteten stiger.

Magtbalancen i Arktis kan altså begrænse Danmarks muligheder for at styrke suverænitetshævdelsen med ekstra militære kapaciteter.

4.5 Svækket indflydelseskapacitet grundet misperception af danske intentioner

Ud over de begrænsninger som en realistisk tankegang sætter for fremtidig dansk suverænitetshævdelse, er det også interessant at se på en konstruktivistisk vinkel. Hvilken betydning har en øget militær tilstedeværelse for det samarbejde, som sikrer dansk indflydelse?

Selvom flere af de arktiske stater er ved at anskaffe militært materiel, der kan operere i Arktis, så er der blandt de arktiske stater blevet udtrykt en klar modstand mod militarisering af området. Den holdning er eksempelvis blevet udtrykt i konklusionen på et møde i oktober 2010 mellem den daværende russiske udenrigsminister Sergei Lavrov og den daværende canadiske udenrigsminister Lawrence Cannon. De var enige om, at "any militarization [of the Arctic] is out of the question" (O'Rourke 2013, s. 56). Samme budskab finder man i den danske Arktis-strategi, hvor et erklæret mål er "preventing conflicts and avoiding the militarization of the Arctic" (Udenrigsministeriet m.fl. 2011, s. 10). Der er tilsyneladende en kobling mellem Ilulissat-deklarationen, hvor samarbejde bygger på gensidig tillid, og italesættelsen af, at en militarisering skal undgås.

Et væsentligt element er dermed den perception, de andre arktiske lande har af Danmarks intentioner. Hvordan tolkes det, hvis Danmark eksempelvis styrker suverænitetshævdelsen med et ekstra skib, eller placerer et par kampfly i Kangerlussuaq? Det er svært at forudsige, men vigtigheden af den betragtning blev understreget, da Danmark valgte at oprette Arktisk Kommando og begyndte at arbejde med begrebet Arktisk Ind-

satsstyrke. Det blev set på med bekymring fra andre lande, og blev tolket som en dansk oprustning (Rahbek-Clemmensen m.fl. 2012, s. 28). Det reelle indhold i de to tiltag var blot en sammenlægning af Færøernes Kommando og Grønlands Kommando samt et katalog over danske militære kapaciteter, der potentielt kan benyttes i Arktis (Udenrigsministeriet m.fl. 2011, s. 20). Ikke umiddelbart en oprustning, men ud fra navnene blev det tolket som et skridt mod militarisering, og der blev sat spørgsmålstejn ved Danmarks intentioner (Rahbek-Clemmensen m.fl. 2012, s. 28). Lignende problemer må man forvente, at der kan opstå, hvis Danmark tilføjer ekstra kapaciteter til suverænitetshævdelsen.

Hvis en øget dansk militær tilstedeværelse tolkes som manglende støtte til samarbejdsregimet i regionen, så dette svækkes, vil landet dermed miste diplomatisk indflydelse. Det vil blive sværere at præge udviklingen i regionen. Denne mulige konsekvens er altså endnu en ekstern begrænsning i frit at kunne forfølge Danmarks ambition.

5. Konklusion

Aktivitetsniveauet i Arktis forventes at stige i takt med at isen smelter. Hermed bliver en øget militær tilstedeværelse nødvendig for fortsat at kunne hævde Danmarks suverænitet ved Arktis. De danske politikere står for at skulle træffe valg om, præcist hvordan de vil imødegå denne udfordring.

Der er i denne artikel argumenteret for, hvilke begrænsninger der kan påvirke Danmarks mulighed for fortsat at hævde suveræniteten ved Grønland gennem øget militær tilstedeværelse. Dette er en forudsætning for at kunne træffe de rette politiske valg.

Ved hjælp af Nikolaj Petersens handlerumsmodel og de faktorer, som den anser for begrænsende for den politiske handlefrihed, har vi først vist, at danske politikere faktisk agter at øge den militære tilstedeværelse i Grønland i takt med udviklingen i Arktis. Både erklæringerne i officielle danske dokumenter og de seneste tiltag i forsvarsforliget underbygger dette. Ud fra dette har vi brugt modellen til at pege på begrænsninger for at forfølge denne politik dels internt i forholdet mellem Danmark og Grønland, dels eksternt i Arktis-regionen.

I realistisk optik er de danske og grønlandske interesser sammenfaldende, og politikken begrænses derfor ikke af manglende konsensus. Derimod kan en øget dansk militær tilstedeværelse medføre russisk militær magtbalancering, der vil kunne øge Danmarks påvirkelighed. Denne konsekvens er første begrænsning, der må tages i betragtning.

Med en konstruktivistisk forståelse, hvor interesser afhænger af perception, har vi forsøgt at vise, at fravær af grønlandsk forståelse for betydningen af militær magt i kombination med en landets kolonifortid kan medføre grønlandsk modstand mod en forøgelse af den danske tilstedeværelse. Dette udsagn må dog tages med forbehold, da vores begrænsede undersøgelse ikke har kunnet underbygge dette i tilstrækkelig grad.

Vi har på samme måde villet vise, at perception af danske handlinger fra andre lande i regionen også kan have konsekvenser. Der er tilsyneladende en kobling mellem det nuværende samarbejde mellem de arktiske kyststater og en fælles modstand mod militarisering af regionen. En øget dansk militær tilstedeværelse vil derfor af andre kunne tolkes som manglende vilje til samarbejde og kunne lede til, at vores mulighed for at påvirke andre gennem diplomati daler.

Vi ser således tre begrænsninger, der kan påvirke Danmarks mulighed for fortsat at hævde suveræniteten ved Grønland.

5.1 Perspektivering

På baggrund af besvarelsen af problemformuleringen vil vi i det følgende kort reflektere over, hvordan danske politikere kan forfølge deres ambition, og samtidig i størst mulig grad undgå de påviste konsekvenser af en øget militær tilstedeværelse. En egentlig anbefaling kræver naturligvis en grundigere analyse.

Den første begrænsning, som opstår p.g.a. magtbalancering kan næppe omgås, hvis beslutningstagerne har en tro på, at verden fungerer efter realistiske mekanismer. Disse bærer præg af, at et bestemt fænomen fører direkte til et andet. Danske politikere må derfor afveje, hvilke konsekvenser de er villige til at acceptere i forbindelse med at kunne øge den militære tilstedeværelse ved Grønland.

Den anden og tredje begrænsning bunder derimod i en konstruktivistisk forståelse af verden. Følgen må være, at man med de rigtige handlinger kan undgå konsekvenserne ved at påvirke den virkelighed, som andre aktører opfatter. Vores forestilling er, at modstand fra det grønlandske selvstyre kan undgås ved at søge at fremme en opfattelse af lighed mellem de to lande og dermed søge at ændre den grønlandske forståelse af Danmarks opførsel som tilhørende en koloniherre. Der skal lægges meget vægt på at forklare grønlænderne, hvorfor vi ønsker at foretage bestemte handlinger. Herudover kan indflydelse og medbestemmelse fremmes, hvor det pragmatisk er muligt.

Den eksterne forståelse af Danmarks øgede militære tilstedeværelse kan sandsynligvis også påvirkes. Som vist i analysen er et vigtigt element at omtale forsvarspolitiske tiltag med bløde betegnelser. Herudover kan hastighed i forøgelse af militær tilstedeværelse få betydning, samt hvordan Danmark bevæbner sine militære enheder. En mulighed er at forberede nye kapaciteter til våbensystemer, som ikke installeres ved indfasningen.

Litteraturliste

Andersen, Marianne Krogh (2014, d. 10. januar): Koloniale sår. *Weekendavisen*.

Arctic Council (2011): *Nuuk Declaration*.

<http://www.arctic-council.org/index.php/en/document-archive/category/5-declarations#>

Arctic Ocean Conference (2008): *The Ilulissat Declaration*.

http://www.oceanlaw.org/downloads/arctic/Ilulissat_Declaration.pdf

Flightglobal Insight (2013): *World Air Forces 2013*.

http://www.flightglobal.com/airspace/media/reports_pdf/world-air-forces-2013-101015.aspx

Forligspartierne (2012): *Aftale på Forsvarsområdet 2013-2017* (Forsvarsforliget).

http://www.fmn.dk/videnom/Documents/Aftale_paa_forsvarsomraadet_2013-2017a.pdf

Forsvarsministeriet (2000): *Forslag til Lov om forsvarets formål, opgaver og organisation m.v. 2000/1 LSF 12*. Fremsat d. 29. november 2000.

<http://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=88653>

Government of Canada (2009): *Canada's Northern Strategy*.

<http://www.arctic-council.org/index.php/en/document-archive/category/12-arctic-strategies>

Hansen, Jesper Løvenbalk (2013, d. 1. februar): Et valg om Grønlands råstoffer. *Information*.

<http://www.information.dk/449804>

Hart, Andrew og Jones, Bruce og Steven, David (2012): *Chill Out: Why Cooperation is Balancing Conflict Among Major Powers in the New Arctic*. Brookings. Washington, D.C.

<http://www.brookings.edu/research/reports/2012/05/30-arctic-cooperation-jones#>

Herron, Dan V. (2013, d. 11. februar): Det arktiske puslespil, *Berlingske*.

<http://www.b.dk/kommentarer/det-arktiske-puslespil>

Jackson, Robert og Sørensen, Georg (2012): *International Relations. Theories and approaches*. 5. Udgave. Oxford University Press.

Jakobsen, Peter Viggo (2013): Hvorfor er danskerne så krigsglade og tolerante over for tab? I: Kristian Søby Kristensen (red.): *Danmark i Krig*. Jurist- og økonomiforbundets forlag.

Jensen, Christian (1989): Rigets yderste post: Statsministeriet og Grønland. I: Statsministeriets Jubilæumsudvalg: *Statsministeriet i 75 år*.

http://www.stm.dk/_p_8196.html

Kontinentalsokkelprojektet: Ministeriet for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser. www.a76.dk

Käpylä, Juha & Mikkola, Harri (2013): *The Global Arctic. The Growing Arctic Interests of Russia, China, the United States and the European Union*. Briefing paper 133. The Finnish Institute of International Affairs.

Lauritsen, Palle K. (2012): *ARKTIS: Samarbejde eller militarisering?* Hovedopgave. Forsvarsakademiets stabskursus.

http://pure.fak.dk/portal/files/2761359/Arktis_Samarbejde_eller_militarisering.pdf

Midtgaard, Anders (2007): *Grønlandskortet. En undersøgelse af Grønlands funktion som forhandlingskort i det dansk-amerikanske forhold 1945-1961*. Speciale tilgængeligt på www.koldkrig.dk

Mouritzen, Hans (2012), Forklaring af udenrigspolitik. I: Gorm Kjær Nielsen, Liv Andersson og Ditte Frieze (red.): *IP i praksis. Et værktøj til studiet af international politik*. Jurist og Økonomiforbundets Forlag.

Naalakkersuisut (2011): *Udenrigspolitisk Strategi og redegørelse*.

http://dk.vintage.nanoq.gl/Emner/Landsstyre/Departementer/Landsstyreformandens%20Departement_2013/Udenrigsdirektoratet/~media/nanoq/Udenrigsdirektoratet/UPR/Udenrigspolitisk_strategi_rg_2011_dk.ashx

Naalakkersuisut (2013): *Udenrigspolitisk redegørelse 2013*.

http://www.ina.gl/media/1123614/pkt14_em2012_uspr_rg_dk.pdf

Olesen, Thorsten Børring og Villaume, Poul (2005): *Dansk Udenrigspolitik Historie 5: I blokopdelingens tegn 1945-1972*. Danmarks Nationalleksikon.

O'Rourke, Ronald (2013): *Changes in the Arctic: Background and Issues for Congress*. Congressional Research Service.

Petersen, Nikolaj (2005): Danmark som international aktør 705-2005. Et essay. I: *Politica*. 37. årgang, Nr. 1 2005, s. 44-59.

Rahbek-Clemmensen, Jon m.fl. (2012): *Forsvaret i Arktis. Suverænitet, samarbejde og sikkerhed*. Center for Militære Studier.

Rostgaard, Marianne og Schou, Lotte (2010): *Kultur møder i dansk kolonihistorie*. Gyldendal.

Selvstyrekommissionen (2003): *Betænkning afgivet af Selvstyrekommissionen*. <http://naalakkersuisut.gl/da/Naalakkersuisut/Selvstyre/Selvstyrekommissionen/Betaenkning-afgivet-af-Selvstyrekommissionen>

Statsministeriet (2009): *Lov om Grønlands Selvstyre. LOV nr. 473 af 12/06/2009*. <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=125052#B1>

Søværnets Operative Kommando (2009): *SOKPUB 007-501* (klassificeret TIL TJENESTEBRUG og dermed ikke offentligt tilgængelig).

The White House (2013): *National Strategy for the Arctic Region*. <http://www.arctic-council.org/index.php/en/document-archive/category/12-arctic-strategies>

Udenrigsministeriet m.fl. (2011): *Kingdom of Denmark Strategy for the Arctic 2011-2020*. <http://www.arctic-council.org/index.php/en/document-archive/category/12-arctic-strategies>

Udenrigs- og Sikkerhedspolitisk Udvalg (2012): *Betænkning*. http://www.inatsisartut.gl/media/1153297/pkt31_56_em2013_frivilligt_bereds_kabskorps_i_grl_bet_2beh_dk.pdf

Wivel, Anders (2013): Danmarks militære aktivisme. I: Kristian Søby Kristensen (red.): *Danmark i Krig*. Jurist- og økonomiforbundets forlag.

THE CHANGING STRATEGIC VIEW ON THE ARCTIC A HISTORICAL PERSPECTIVE

**By Hans Christian Bjerg
Naval Historian**

For nearly a thousand years the countries and nations which are placed around the Arctic and the Arctic Sea have had a changing interest in this area, an interest which has increased during the years and so to speak has grown into a strategic importance of the area for the mentioned nations

In the Geo-politics or geo-strategy we often emphasize that the political and strategic interest is a nature-given condition based on geography. But the Arctic is an example of how a peripheral area, in spite of the pure geographical position as a result of a political, technological, and economic development, can be of great strategic importance both globally and locally.

Very early the Nordic countries and people seem to have been interested in the Arctic area. One of the first registered contacts as it is well-known, was made in 982 A.D. by the Norwegian Norseman, Eric the Red, who reached Greenland. The condition for that event was the amphibious Vikings in their ships which paved their way across the sea. Where there were waters you had the Vikings. Contact among the coasts around the Arctic Sea was as a consequence, quite naturally. The result was at the beginning of a Nordic settlement, primarily in Greenland and Iceland in about 500-years. A settlement which in Greenland suddenly declined and disappeared in the middle of the 15th Century.

In 1262 the Norwegian king Hakon Hakonsøn forced all the settlements in the North Atlantic area under the Norwegian Crown into a kind of Empire. From that time onwards Greenland, Iceland and the Faroe Islands were considered as Norwegian dependencies. The motive for this interest in the western part of Arctic was primarily the taxes which the mentioned settlements should pay to the king. The possibilities for trade was nearly non-existent.

In 1389 Denmark and Norway came under the same ruler, the famous Margrethe I. The capital of that twin-monarchy was Copenhagen, very

far away from the Arctic area. It could be the explanation why there was so little support from the mother-countries when the settlements declined or disappeared in the 15th Century as mentioned before. The non-attractive area in the North was too far away from Copenhagen, and the weak and sporadic administration in Norway did not have resources to maintain a normal communication with the settlements overseas.

Until the 15th Century the Arctic Sea was, as a matter of fact, Nordic waters where only occasionally some Hanseatic merchant-ships dared to go. But in the beginning of the 15th Century, concurrently with the upcoming of a maritime development in England, the Netherlands ships from other nations emerged in the Arctic Waters. In 1420 and 1428 we have reports on troubles with English and Dutch ships in the area looking for trade and fishing possibilities. At the same time the creation of a stronger state in Russia also had influence on the growing interest in the Arctic Area.

Following the European expansion in the beginning of the 16th Century and the contact with the American Continent, the Arctic Waters came into focus for the nations in Northern Europe. Spain tried to monopolize their sea lanes to America. At the same time other maritime states in Europe tried to get their part of the cake. In that connection the Arctic Waters had two possibilities of exploitation. It could be used for transportation to the new-contacted areas in America and it could be the door to the way north of the American Continent as an easy route to Asia. The Spanish efforts to find the way to Asia had been blocked so to speak by the continent that emerged in the Ocean. The Spanish tried in the beginning of the 16th Century, south of the Equator, to find a way through the landmasses. At the same time the Dutch and the British tried the same in the North.

In the late 15th Century as well as in the 16th Century the King in Copenhagen tried, in vain, to re-establish the contact to Greenland. The Danish kings became aware that the acclaimed sovereignty in the Arctic area – called *Dominium maris septentrionalis* – was challenged by other maritime powers. In 1520 ships were sent up to Finmarken to show the flag, and several expeditions were sent up to the North from Denmark. Known is for instance the Danish sponsored expedition of Martin Frobisher and John Alday in 1568 and 1579 respectively.

A company of merchant adventures was formed in London with the purpose to sponsor an expedition in search for a North-East passage to China. In 1553 the expedition reached the White Sea and Kola and opened

trade contact with the Russians. The events show the increasing interest in the Arctic Waters and that this area was no longer a peripheral and closed Nordic area. The British initiative can also be considered as an evasion of the customs to the Danish king in the Sound and therefore a double-challenge to the mentioned King's claim for sovereignty. In a treaty in 1583 the British, *de facto*, accepted the being of the Dano-Norwegian sovereignty in the Arctic Waters.

The Danish-Norwegian king Christian 4, had the command of an expedition which in 1599 went up to the Northern part of Norway. The purpose was of course to claim the sovereignty and to stop the fishing from ships not authorized by the King in this area. In 1595 several Dutch ships were fishing and hunted out of Spitsbergen. Again in 1615 a Danish naval force of 15 ships was sent to Spitsbergen in order to arrest foreign fishing ships not licensed.

Negotiations between the Danish King and the British concerning the Arctic Waters began in 1599 and continued on meetings in Bremen 1602. No results came out of the negotiations, and the involved kings just maintained and reclaimed their positions. By the just mentioned events we can clearly observe a new kind of motive in the strategic interest in the area, namely the economic exploitation of the Sea as such. This interest developed together with the general interest in trade. And as the flag soon follows the trade efforts, no wonder that the 17th Century saw an up-coming strategic interest in the area.

In the very beginning of the 17th Century the King succeeded getting into contact with Greenland. Several expeditions went to Greenland during that century, but they didn't leave any remarkably traces behind. Anyway, the King decided in 1666 to place a polar bear on blue background in his coat of arms symbolizing Greenland as one of his dependencies. As you possibly know the polar bear still holds this position in the coat of arms of Denmark. From the 1660s the king of Norway and Denmark and later the Danish king had claimed the sovereignty over Greenland officially.

From the 17th Century the connection between Norway and Greenland and Iceland nearly faded away, and it was mostly the Danes who tried to maintain the very thin line to the Nordic settlements.

In the 1720s the Danes began to colonize and christianize certain parts of Greenland, and the connection to the island became more firm and steady. From that time the Royal Danish Navy played an important role

in the connection to Greenland and Iceland as the instrument of the king to claim the sovereignty over the Arctic Waters. In 1728 the first fortification was built in Godthåb.

Denmark intensified the trade lines to the settlements in the Arctic, but it was no longer possible for the Danish king to maintain the command of the sea in that area.

The 18th Century also saw increasing Russian efforts to use their part of the Arctic Waters as an internal transportation lane. Efforts which were successful considered on basis of the technology of that time.

When in 1814 Denmark and Norway were forced to separate, one of the results of the negotiations was surprisingly that Greenland, Iceland, and the Faroe Islands, the former *Norwegian* dependencies, followed the Danish king and became *Danish* dependencies. Some historians claim that this fact was the cause of an initiative taken by British diplomats who defended Great Britain's long-term economic and political interests in the North Atlantic.

Some Danish scientific expeditions found their way to Greenland during the first part of the 19th Century. From 1884 the Royal Danish Navy regularly sent ships to Greenland in order to show the flag and continue the claim for sovereignty. The fishing activities around Greenland increased and got an economic importance. The Danes began a protection of their fishing rights, and from 1920 a permanent fishing protection and inspection were established - a task which ships from the Royal Danish Navy took care of. From the 1930s the Danish warships around Greenland began to use airplanes carried by the ships in order to improve and extend the protection capacities.

The Danish settlements had developed on the West-coast of Greenland. The sovereignty concerning the East-coast was therefore primarily claimed at the sea. At the same time it was a fact that the Danish sovereignty of a huge island like Greenland couldn't be comprehensive and effective. Therefore after the first World War the Danish government tried, through diplomatic activity, to secure the sovereignty by declarations issued by the great powers or relevant countries. The U.S.A., the U.K. and France recognized the Danish sovereignty of Greenland, but it was not possible to achieve a similar declaration from Norway. The mentioned declaration of the U.S.A. stated according to the Monroe-doctrine that an involvement of a third power in Greenland could not be accepted. It means countries beyond Denmark and the U.S.A. This state-

ment is remarkably because the U.S.A., *de jure*, by this declaration confirmed the existence of a colonial power, namely Denmark, on the American Continent.

Political circles in Norway were obviously interested in Greenland, the ancient Norwegian dependency. In 1931 a group of Norwegian whalers invaded the East-coast of Greenland claiming the area as old Norwegian land and called it The Land of Eric the Red. It was of course a private initiative, but it soon got a kind of official support. You can compare the events with the opening of the late conflict which developed into the Falkland War in 1982.

An armed conflict between Denmark and Norway was very close, but the two countries decided following the spirit of the time, to appeal the case to the International Court of Justice in the Hague. The judgment pronounced in 1933 stated that Denmark did have the full sovereignty over Greenland. The conflict was a strain for the political and psychological relationship between the two countries and was apparently also an obstacle for a consensus in the Scandinavian politics against the German aggressiveness in the last part of the 1930s.

As a curiosity it can be noted here that some German naval strategists, in the years between the two World Wars, in order to place new naval bases which could bring the German Navy advantages in a coming war with Great Britain, planned a naval base on the Faroe Islands. It shows that the Arctic Waters had emerged in the scenario of a global sea war.

World War II brought the war to the Arctic area and put it on the World Map. It was from the beginning very evident that Greenland was an optimum area for placing weather stations for meteorological observations. The increased use of airplanes also placed Greenland in an important strategic position.

The German occupation of Denmark on the 9th of April 1940, brought Greenland in a difficult situation because the few settlements on the island were dependent on supplies and provisions from Denmark. In fact the supply lines were cut off. By accident there were at the same time no ships from the Royal Danish Navy in the Greenland waters. The situation and future of Greenland was indeed uncertain, but the Danish ambassador in Washington, Henrik Kauffmann, recognized the bad conditions of Greenland and took action. First of all he announced his independence of the official Danish government, who continued in spite of the German occupation. He declared that he himself intended to take

care of the Danish interests in the U.S.A. as long as the German occupation of Denmark continued. Mr. Kauffmann's next step was to apply to the governments of USA and Canada in order to get agreements, which could secure the supply lines to Greenland. He also drew the attention of the two administrations to the strategic position of Greenland, and so to speak really opened their eyes for the potential of this area.

In 1940 there was a real element of risk because of the German possibilities to force the Danish government to offer the Germans bases in Greenland, and as a consequence open up for military invasions of the island. At that time Germany already possessed the capabilities for establishing bases in the Northern part of Norway because of the occupation of this country.

As a result of Mr. Kauffmann's initiative a Greenland Agency was established in New York, and an American and a Canadian consulate were placed in Godthåb in July 1940. The Canadian decision showed that Canada also claimed interests in the future development of Greenland. At the same time military installations were built with American assistance near the cryolite mine of Ivigtut. The U.S. Coast Guard also began to patrol in the Greenland waters.

In April 1940 the Germans sent a small group to South-East-Greenland in order to establish a weather station. It was traced in the Autumn the same year and was destroyed by a Norwegian military command on board a vessel coming from the U.K.

To trace other German weather stations the Danish authorities established "The North-East-Greenland Sledge Group" in agreement with the Americans.

The American involvement in Greenland improved as a consequence of the current negotiations between Mr. Kauffmann and the American administration. At the end of March 1941 some German bombers were observed over East-Greenland, and the U.S.A. now offered to take the full responsibility of the defense of Greenland on basis of a real agreement. The Danish-American Agreement was signed on the symbolic date on the 9th of April 1941.

In the Agreement the U.S. Government confirmed the Danish sovereignty of Greenland. The Danish part confirmed that the U.S.A. was allowed to place military bases in special military areas on the island. The Agree-

ment should be in force until both Denmark and USA agreed that the danger for the American continent had passed.

The Danish government in Copenhagen issued on the 12th of April 1941 the statement that the mentioned agreement was not in force because they did not sign it. But after the German occupation of Denmark finished, one of the first decisions taken by the new Danish government was to confirm Mr. Kauffmann's signature on the Greenland Agreement.

After the Agreement was signed the American military involvement significantly increased. 15 weather stations were established. In the Bay of Arsuk a logistic base for ships was placed, and air bases were built by Angmagssalik and Narssarssuaq. The purpose of the air bases was to be transit stations for American flights on their way to Europe.

In the period 1942-44 the Germans continued to try to place weather stations on the East-coast of the island. The sledge patrol traced the stations and destroyed them. In such a fighting in March 1943 a Dane was killed. The only Danish victim of WW II in Greenland.

After the war the Danes were eager to cancel the Greenland Agreement. The Americans were not. Because of the uncertain international situation the Americans were not interested in leaving Greenland, which had a renewed strategic position in a global view.

The period after the war changed the strategic importance of the area political and technological reasons. The development of nuclear weapons, long-range strategic bombers and missiles did it possible to operate over the Arctic area and was so to speak the technological condition. The political background constituted the fact that the U.S.A.-Canada and The Soviet Union became antagonists. The Arctic area was the no-man's land between the two superpowers and therefore quickly got a huge strategic importance for both.

Released American documents show that the American efforts to place forward warnings systems in Greenland and to avoid the Soviet Union, for instance, getting bases on Iceland was a motive to the creation of The North Atlantic Treaty Organization - NATO.

The nuclear submarine and placing of the main part of the Soviet Navy near the Arctic area enforced the strategic impact of this area in a Global sense in the 1960s. The American New Maritime Strategy underlined in the 1980s the changed strategic view on the Arctic.

To sum up. Considering the history of the Arctic area we do observe how the interest of the area has changed during a thousand years from a strategic zero-area to a very important global-strategic area. Originally the thin interest was based on settlement and tax-reasons. Later on the Arctic Waters were used as a transportation area for trade and in this connection as a possible short-cut lane to Asia. As a result of that development several maritime nations, non geographical belonging to the area, discovered the abundance of the resources of the Arctic Waters. The question of sovereignty over the area became an issue and impact on the strategic interest.

The resource-based strategic view was the main reason for the interest until the emergence of the air plane in the first part of the 20th Century. This development gave the area a new dimension as a transportation area.

The political development after WW II suddenly changed the area from a peripheral position to a central and crucial one. The condition for that was the technological development and of course the antagonistic relations between the two superpowers of the post war period.

As we have seen the strategic view has changed, and the question, in a historical perspective, is of course to what extent new political changes in global connection will change the strategic interest in the Arctic area again.

FORSPILLET TIL JYLLANDSSLAGET 1916

Af marinehistorikeren, lic.jur. Per Jacobsen

Indledning.

Der er næppe tvivl om, at Tyskland (Prøjsen) i den sidste halvdel af det 19. århundrede var den stærkeste militære magt i det kontinentale Europa. Den tyske magtstilling blev tydeligt demonstreret af den tyske Hær i krigen mod Frankrig i 1870. Til gengæld var det lige så utvivlsomt, at Storbritannien med sin flåde, Royal Navy, beherskede farvandene omkring det kontinentale Europa. I midten af århundredet havde Tyskland ikke nogen nævneværdig flåde, og den tyske flåde blev af den tyske generalstab alene betragtet som egnet til kystforsvar og i visse situationer som en støtte for hæren¹.

Omkring midten af århundredet kom den tyske generalstab øjensynligt til det resultat, at en noget stærkere flåde ville være formålstjenlig, og der blev bygget diverse lette enheder. I 1854 købte den tyske regering af Oldenburg et område ved Jade Bugten på ca. 5 kvadratmil. Her anlagde man flådestationen Wilhelmshafen, der blev en vigtig base for den tyske flåde. Wilhelmshafen blev indviet den 17. juni 1869². Det var i øvrigt ikke kun lette enheder, man byggede til den tyske flåde. I 1869 byggede man således den 9.700 tons store ironclad, "Koenig Wilhelm".

Tysk flådeoprustning.

I 1888 var Kejser Wilhelm 2. kommet på tronen. Han var utvivlsomt engelsk påvirket, idet hans mormor var den britiske Dronning Victoria. Wilhelm interesserede sig meget for maritime forhold, og var, efter at have læst den amerikanske Admiral Mahan's værker, en trofast discipel af denne maritime teoretiker. Wilhelm var meget begejstret for den britiske Flåde, Royal Navy, som han misundte sin mormor. Han var også grebet af den almindelige europæiske trang til at skaffe sig kolonier, og han ønskede at gøre Tyskland til en "Weltmacht"³, og hertil skulle han bruge en stærk flåde. Kejseren havde imidlertid ikke nogen bevilgende myndighed, den tilkom Rigsdagen, der ikke var særlig villig til at bevilge de fornødne økonomiske midler til skabelse af en stærk flåde, og den unge kejser besad ikke de særlige evner, der skulle til for at overbevise parlamentarikerne om nødvendigheden af en stærk flåde⁴.

Kejseren fandt imidlertid en stærk meningsfælle i Admiral Tirpitz, som også var en trofast discipel af Admiral Mahan. Admiralen blev i 1897

udnævnt til Statssekretær. Han havde i modsætning til kejseren de over-talelsesevner, som denne manglede. Resultatet af Tirpitz's forhandlinger med Rigsdagens medlemmer blev, at Rigsdagen vedtog to nye flådelove. Den første af disse blev vedtaget af Rigsdagen den 26. marts 1898, og heri autoriseredes bygningen af 19 slagskibe samt 8 "armoured" krydsere. Den 2. flådelov blev vedtaget af Rigsdagen den 14. juni 1901, og i den fordobledes antallet af slagskibe, således, at der skulle bygges i alt 38. Antallet af "armoured" krydsere forhøjedes til 20. Kejseren blev så begejstret for Tirpitz's præstation, at denne blev ophøjet til medlem af den prøjsiske adel, således at han fremover var Alfred von Tirpitz⁵. I den 2. af disse flådelove er der en slags formålsparagraf, hvor i det hedder:

*"...To protect Germany's sea trade and colonies, in the existing circumstances, there is only one means – Germany must have a battle fleet so strong that, even for the adversary with the greatest sea power, a war against it would involve such dangers to imperil his position in the world. For this purpose, it is not absolutely necessary that the German battle fleet should be as strong as that of the greatest naval power; because a great naval power will not, as a rule, be in a position to concentrate all its striking forces against us. But even if it should succeed in meeting us with considerable superiority of strength, the defeat of a strong German fleet would so substantially weaken the enemy that, in spite of a victory he might have obtained, his own position in the world would no longer be secured by an adequate fleet."*⁶

Tirpitz, der var en moderne søofficer og en dygtig administrator, ledede opbygningen af, hvad man kunne kalde den nye tyske flåde. De nye skibe, der var brede og kraftige med et stærkt artilleri, krævede bygning af nye dokker, der var store nok til skibene. I den forbindelse udtalte Tirpitz, at "Tyskland byggede dokker, der passede til de skibe, der skulle være i dem, i modsætning til englænderne, der byggede skibe, som passede til de allerede eksisterende dokker."⁷ De store tyske skibe blev koncentreret i den såkaldte "Hochsee Flotte". Tirpitz gennemførte en reorganisering af den tyske flåde, ligesom han gennemførte reformer, der bedrede forholdene for såvel officererne som resten af flådens mandskab.

Royal Navy havde også sin reformator, Admiral Sir John Arbunoth Fisher, der var født i 1841. Fisher var meget interesseret i de moderne søkrigsvåben som miner og torpedoer, men interesserede sig også for søartilleri, og var heller ikke uden interesse for skibenes fremdrivningsmaskineri. I sin karriere var han som Captain chef for Royal Navy's artilleriskole, HMS Exellent. I 1886 blev han Director of Naval Ordnance and Torpedoes, en afdeling, hvor der på dette tidspunkt herskede kaos og

forvirring. I løbet af 5 års tjeneste her, havde han totalt reorganiseret afdelingen, ligesom det var lykkedes ham at få overført ansvaret for flådens artilleri fra hæren til flåden selv⁸. Fisher blev 1. Sea Lord i oktober 1904, og kunne nu gå i gang med at reformere og modernisere Royal Navy, hvor udviklingen på dette tidspunkt var gået i stå, idet man stort set nøjedes med at sole sig i traditionerne fra de franske Revolutionskrige og Napoleonstiden. Hovedvægten i flådens daglige dag blev lagt på skibenes orlogsmæssige udhaling og deres evne til at udføre forskellige manøvrer, der intet havde med søtaktikkens realiteter at gøre, men lignede hærens eksercerøvelser. Øvelsesskydninger med skibenes artilleri blev forsømt, men kanonerne var smukt pudsede, og der forekom endog eksempler på, at øvelsesammunition blev kastet over bord for at hindre, at brugen af det ville ødelægge den foretagne rengøring af artilleriet. Lidt ondskabsfuldt sagt, så mindede forholdene i Royal Navy ved det 20. århundredes begyndelse om den flåde, der beskrives i Gilbert & Sullivan's operette "*Pinafore*"⁸.

Der er ingen tvivl om, at Fisher var en dygtig leder og en fremragende administrator, og hans reformering af Royal Navy, hvor han blev hjulpet af en række moderne indstillet officerer, der var samlet i den såkaldte "*Fishpond*", medførte store forandringer. En række ældre skibe, "*der hverken kunne slås eller løbe bort*"⁹, blev udfaset, uddannelsen af såvel officerer og underbefalingsmænd som det menige personel, blev forbedret, ligesom der blev lagt vægt på træning af mandskaberne i artilleri- og torpedoskydning. Det var lige ledes af stor betydning, at flådens øvelser fremover blev mere realistiske.

Der er imidlertid ikke tvivl om, at Lord Fisher's største og vigtigste indsats i årene før 1. Verdenskrig utvivlsomt var hans medvirken ved tilblivelsen af slagskibet "*Dreadnought*", som blev stamskib til en helt ny slagskibstype. Indtil kommandohejsningen på det første eksemplar af den nye type, var slagskibene udstyret med mange kanoner af meget forskelligt kaliber, hvilket gjorde det vanskeligt for artilleriofficererne at observere nedslagene fra de forskellige kanoner. Det artillerimæssige princip i den nye type var, at man havde en hovedarmering af ens kaliber og en ensartet sekundær armering. Den sekundære armerings opgave var bekæmpelse af fjendtlige torpedofartøjer under disses angreb. Ud over det stærkt ændrede artilleri i forhold til de ældre slagskibe blev den nye skibstype forsynet med turbinemaskineri, der i "*Dreadnought*" kunne give en fart på 21 knob, en meget høj fart for datidens slagskibe, hvis normale fart kun var 18 knob¹⁰. Maskineriet viste sig til med at være driftssikkert, idet "*Dreadnought*" klarede en tur over Atlanterhavet uden nedbrud i maskineriet med en konstant fart på 17. knob. Efter kom-

mandohejsningen på "*Dreadnought*" i 1907 talte man om *Dreadnought*-skibe og *Pre-Dreadnoughts*. De hidtidige slagskibe, nu *Pre-Dreadnoughts*, var på et øjeblik blevet håbløst forældede. "*Dreadnought*" var udstyret med 10 kanoner a 12 tommer. De var anbragt 4 kanoner i 2 dobbelttårne, et i hver side, 2 kanoner i forskibet foran opbygningen og 4 i agterskibet. Her ud over var skibet, som nævnt, forsynet med en ensartet sekundær armering.

Der er ikke tvivl om, at den britiske regering så med bekymring på den tyske flådeoprustning, som man ikke var i tvivl om primært var rettet mod Storbritannien. Som ovenfor nævnt, gennemførte Lord Fisher som 1. Sea Lord en modernisering og reorganisering af Royal Navy. Den store britiske flåde, der havde mangfoldige pligter mange forskellige steder i Verden, blev disponeret således, at den fornødne styrke til evt. at møde den tyske *Hoch See Flotte* blev stationeret i Nordsøen med Skagerrak, hvilke farvande blev anset som de sandsynlige for et evt. søslag mod den tyske flåde i en kommende krig. Denne britiske flådestyrke blev benævnt "*Grand Fleet*". Ud over *Grand Fleet* stationerede Royal Navy en styrke af lette krydsere og destroyere under kommando af Commodore Reginald Tyrwhitt i Harwich med henblik på operationer mod lette tyske enheder, som f.eks. minelæggere, i det område, som briterne benævnte *The Narrow Seas*, d.v.s. området syd for en linie fra Flamborough Head til Helgoland. En styrke på 17 *Pre-Dreadnoughts* blev stationeret i Kanalen for at spærre Dover Strædet. *Grand Fleet* blev i første omgang stationeret på basen i Scapa Flow på Orkney Øerne, idet andre mulige baser endnu ikke var blevet tilstrækkeligt beskyttet mod minelægning og U-både¹¹.

Parternes Strategi.

Efter mordet i Sarajevo i 1914 og den efterfølgende tyske invasion af Belgien, sendte den britiske regering et ultimatum til den tyske regering, og da der ikke indløb nogen reaktion herpå fra Tyskland, sendte det britiske Admiraltet den 4. august et signal til samtlige enheder under the *White Ensign* med følgende ordlyd: "*Commence hostilities against Germany*", og med en snarlig række af andre krigserklæringer mellem de forskellige europæiske magter, var 1. Verdenskrig i gang. De ovennævnte flådeoprustninger i Tyskland og Storbritannien førte til, at den tyske *Hoch See Flotte* ved krigsudbruddet bestod af: 13 *dreadnoughts*, 16 *pre-dreadnoughts*, 5 slagkrydsere, 17 krydsere og 88 destroyere, medens den britiske *Grand Fleet* bestod af 20 *dreadnoughts*, 8 *pre-dreadnoughts* af den let moderniserede "*King Edward*"-klasse, 4 slagkrydsere, 21 krydsere og 42 destroyere¹². Der var således ikke tvivl om, at

Grand Fleet artillerimæssigt var betydeligt stærkere end *Hoch See Flotte*.

I ovennævnte oversigt over parternes styrke nævnes den nye skibstype, slagkrydseren. Denne skibstype var en art hybrid. Størrelsesmæssigt svarede den stort set til slagskibene, men i modsætning til dem var den ikke særligt pansret. Slagkrydserens artilleri svarede ligeledes stort set til artilleriet i *Dreadnought-skibene*, og var som i disse monteret i kanontårne. Den vægt, man sparede i pansringen, brugte man så til at sætte farten i vejret, f.eks. kunne Beatty's flagskib, slagkrydseren "*Lion*", løbe 28 knob¹³. Slagkrydseren havde følgende opgaver:

- a: *To support a reconnaissance of fast light cruisers on the enemy coast at high speed.*
- b: *To support a blockading force.*
- c: *To form support between the cruiser force and the battle fleet, when cruising.*
- d: *To support a cruiser force watching the Enemy's Battle Fleet*
- e: *Finally, to form a fast division of the Battle Fleet in a general action*¹⁴.

Det fremgår af denne oversigt, at slagkrydserne bl. a. havde to meget vigtige opgaver. For det første skulle de rekognoscere for hovedflåderne, og dernæst skulle de i forskellige situationer være støtteenheder for hovedflåderne og for lette enheder. Det er i øvrigt karakteristisk for den periode, som nærværende artikel beskæftiger sig med, d.v.s. de første to år af 2. Verdenskrig, at de to hovedflåder førte en tilbagetrukken tilværelse, idet de faktisk kun fungerede som støtteenheder for slagkrydserne under disses operationer. Slagkrydsere tilhørte for så vidt hovedflåderne, men var opstillet i to slagkrydser-eskadrer. De træfninger, der fandt sted mellem de to flåders større skibe i årene 1914 – 15, var mellem de to nationers slagkrydser-eskadrer. Den tyske var ved krigens start kommanderet af Admiral Franz von Hipper, medens den britiske var kommanderet af Vice-Admiral David Beatty¹⁵. Den tyske *Hoch See Flotte* var ved krigens begyndelse under kommando af Admiral von Ingenohl, som først i 1916 blev afløst af Admiral von Scheer, der førte flåden under *Jyllandslaget*. Den britiske *Grand Fleet* blev ved krigens udbrud kommanderet af Admiral Callaghan, som First. Lord of Admiralty, Winston Churchill, hurtigt skiftede ud med Admiral Sir John Jellieco.

Det er uden for enhver tvivl, at såvel mange officerer i *Grand Fleet*, som store dele af den britiske befolkning, der var klare over Royal Navy's

styrkemæssige overlegenhed, forventede, at den i løbet af kort tid ville sørge for, at man ville blive vidner til et nyt "Trafalgar". Som bekendt skal der imidlertid mindst to parter til et slagsmål, og det viste sig hurtigt, at *Hoch See Flotte* ikke var særligt villig til at indlade sig i det forventede slagsmål. Der var flere grunde til den tyske tilbageholdenhed. De tyske admiraler var naturligvis klare over, at erfaringen viste, at den artillerimæssige overlegenhed ville blive afgørende i et søslag, såfremt besætningerne på de implicerede flåder havde samme kvalitet. En anden, men meget væsentlig hindring for tysk aktivitet, var kejserens holdning. Kejser Wilhelm var, som det fremgår af det foran anførte, meget glad for sin flåde og frygtede, at den ville blive ødelagt i et slag. Da de tyske landstyrker på dette tidspunkt var sejrige på de forskellige fronter, fandt han ingen grund til at udsætte flåden for nogen risiko. Von Ingenohl fik derfor ordre til ikke at risikere sine skibe, en ordre han omhyggeligt efterkom¹⁶.

Ved krigens udbrud ventede Royal Navy, at *Hoch See Flotte* ville stå til søs for at ramme det britiske ekspeditionskorps under dettes overførsel til Frankrig. Den tyske flåde foretog sig dog intet i denne retning, og overførslen skete gnidningsfrit. Tyskerne havde før krigen haft en forventning om, at Royal Navy ville etablere en traditionel tæt blokade af de tyske havne i Helgolands Bugten, hvor tyske enheder så ville få gode muligheder for at udføre torpedoangreb på de blokerende enheder og genere dem med minefelter. En sådan blokade, hvor britiske flådestyrker ville krydse i Helgolands Bugten, ville med de moderne våben, som de tyske torpedoer og miner, imidlertid betyde en alt for stor risiko for tab af skibene, og i stedet etablerede briterne derfor en fjernblokade, der imidlertid reelt betød en lukning af såvel den sydlige som nordlige udgang fra Nordsøen til verdenshavene, og dermed en total afspærring af Tyskland¹⁷. De nærmere retningslinier for den britiske fjernblokade fastslås i et cirkulære fra Admiralty, hvori det hedder:

*"...As it is at present impracticable to maintain a perpetual close watch off the enemy's ports, the maritime domination of the North Sea....will be established as far as practicable by occasional driving or sweeping movements carried out by the Grand Fleet....in superior force. The movements should be sufficiently frequent and sufficiently advanced to impress upon the enemy that he cannot at any time venture far from his home ports without such serious risk of encountering an overwhelming force that no enterprise is likely to reach its destination"*¹⁸.

Det citerede er kun retningslinier for blokaden, og kunne naturligvis ikke i sig selv føre til det ventede store søslag. Parternes strategi var i

realiteten ganske simpel. Briterne gjorde alt, hvad de kunne for at friste tyskerne til at lade *Hoch See Flotte* løbe ud, således at man kunne tilintetgøre den. Tyskerne var som ovenfor nævnt klar over, at der var stor sandsynlighed for, at *Grand Fleet*'s styrkemæssige overlegenhed kunne medføre et tysk nederlag i et kommende søslag. Hertil kom instrukserne fra kejseren, der som ovenfor nævnt havde givet ordre til at skibene ikke måtte udsættes for risiko. I hans instruks til Von Ingenohl hed det, at flåden måtte: "*hold itself back and avoid actions which can lead to greater losses*". *Hoch See Flotte*, som sådan, fik ordre til ikke at indlade sig i kamp udenfor Helgolands Bugten, ligesom chefen for den tyske flådestab, Admiral von Pohl, sendte et signal til Von Ingenohl, hvori det hed, at kejseren "...*wished you to wire for his consent before entering a decisive action*." Ligesom admiralerne fik ordre til ikke at indlade sig i kamp mod overlegne styrker, selv inden for Helgolands Bugten¹⁹.

Admiral Tirpitz var ikke begejstret for kejserens ordre. Han insisterede på, at flåden skulle fungere som et krigsvåben, og at det var galskab at begrænse dens aktivitet til en defensiv rolle. Hans opfattelse kom til udtryk i følgende bemærkning: "...*August 28 was a day faithful both in after-effects and in incidental results for the work of our navy*." Kejseren holdt imidlertid fast i sin beslutning²⁰.

Kejserens instruks hindrede dog ikke den tyske flåde i at krydse med mindre styrker, og denne mulighed blev brugt i håbet om, at man kunne tilintetgøre mindre britiske styrker, og derved måske bidrage til en indsnævring af forskellen i styrke mellem de to flåder. Som ovenfor nævnt spillede den nye skibstype, slagkrydsere, en væsentlig rolle i de to år, der gik forud for *Jyllandsslaget*. De tilhørte formelt *Hoch See Flotte* og *Grand Fleet*, men var formeret i to selvstændige eskadrer under henholdsvis Admiral von Hipper og Vice-Admiral David Beatty. Den tyske eskadre bestod af slagkrydsere SMS "*Seydlitz*", der førte Admiral Hipper's flag, SMS "*Moltke*", SMS "*Derflinger*", SMS "*Von der Tann*" samt den lidt mislykkede SMS "*Blücher*", der var en krydsning mellem en svær krydser og en slagkrydser. De virkelige slagkrydsere havde en fart af 27 knob, medens "*Blücher*" kun kunne løbe 23 knob. "*Seydlitz*" og "*Moltke*" var armeret med 10 stk. 11 tommers kanoner, medens "*Derflinger*" og "*Von der Tann*" havde 8 stk. 12 tommers kanoner. Hybriden "*Blücher*" var derimod kun udstyret med kanoner, hvis kaliber var 8,2 tommer²¹.

De britiske slagkrydsere var på dette tidspunkt HMS "*Lion*", hvor Vice-Admiral Beatty havde sit flag, HMS "*Tiger*", HMS "*Princess Royal*", HMS "*New Zealand*", HMS "*Queen Mary*" samt HMS "*Indomitable*".

Man skal imidlertid være opmærksom på, at disse skibe ind i mellem blev udskiftet med andre, f.eks. på grund af værftsophold. HMS "*Lion*" og HMS "*Princess Royal*" var de mest moderne af de britiske slagkrydsere. De havde en fart af 28 knob og var bevæbnet med 8 stk. 13, 5 tomers kanoner. HMS "*New Zealand*", der var en forbedring af *Invincible*-klassen, kunne kun løbe 27 knob og var bevæbnet med 8 stk. 12 tomers kanoner. HMS "*Indomitable*" hørte til den oprindelige *Invincible*-klasse, Den kunne kun løbe 26 knob og var bevæbnet med 8 stk. 12 tomers kanoner²².

Slaget i Helgolands Bugten.

I de første uger af krigen skete der ikke meget i søkrigen. *Grand Fleet* var konstant til søs i håbet om at lokke *Hoch See Flotte* ud, så man kunne møde den i et afgørende slag, men denne sidste lå trygt og godt i havn. Den britiske befolkning, der som tidligere nævnt, havde forventet en gentagelse af *Trafalgar* kort efter krigens start, blev utålmodige, og man stillede spørgsmålet "*What is the Navy doing?*" I Frankrig gik landkrigen dårligt, og befolkningen trængte til en sejr til søs. Churchill, First Lord of Admiralty, krævede "*offensive measures*" af Admiralty. Også to flagmænd, der begge skulle komme til at spille en væsentlig rolle i de kommende år, Commodore Reginald Tyrwhitt, der var chef for den særlige styrke af krydsere og destroyere i Harwich, samt Commodore Roger Keyes, der var chef for de britiske undervandsbåde, og ligeledes var stationeret i Harwich, var utålmodige. I en udtalelse fra Keyes hedder det: "*When are we going to make war?*". Keyes gav også udtryk for, at han var sikker på, at personellet i Royal Navy var i besiddelse af "*absolute confidence*" til, at man, når den fjendtlige flåde kom ud, ville tilintetgøre den. Meningen med hans udtalelser var utvivlsomt, at han ønskede, at besætningerne i den tyske flåde også skulle få opfattelsen af, at de i givet fald ville blive ødelagt af Royal Navy²³. Håbet om et møde med den samlede *Hoch See Flotte* var på dette tidspunkt dog illusorisk, ikke mindst på grund af kejserens instrukser.

Som ovenfor nævnt var kejserens instrukser ikke til hinder for, at enheder fra *Hoch See Flotte* kunne foretage begrænsede operationer, såfremt man derved kunne forvolde Royal Navy skade, og en sådan operation blev iværksat allerede den 21. og 23. august 1914 i den sydlige Nordsø. Admiralty besluttede at foretage en gengældelsesaktion efter en plan, der var udarbejdet af Commodore Keyes. Tanken var, at Commodore Tyrwhitt's styrke i Harwich ved dag gry den 28. august skulle foretage et raid mod de tyske patruljer i Helgolands Bugten. Den britiske destroyerstyrke skulle så, støttet af et par lette krydsere, forårsage skader på de tyske torpedobåde. Ideen var, at et sådant raid ville lokke de tunge tyske

enheder ud imod syv britiske undervandsbåde af *D*- og *E*-klasserne, som var placeret nord og vest for Helgoland. Disse forholdsvis store både, der var under direkte kontrol af Roger Keyes i hans standerskib, destroyeren "*Lurcher*", var bevæbnet med 18 tommers torpedoen²⁴.

På grund af misforståelser i planlægningsfasen lykkedes operationen ikke helt efter planen. Keyes og chefen for *Grand Fleet*, Admiral Jellicoe, ønskede, at hele *Grand Fleet* skulle deltage i operationen, men Admiralty var ikke enig. Man turde kun risikere slagkrydser-eskadren og Commodore Goodenough's 1. eskadre af lette krydsere. Admiralty's ændring af planen blev imidlertid ikke meddelt hverken Commodore Tyrwhitt eller Commodore Keyes. Det var det første eksempel på en mangelfuld signaltjeneste i Admiralty, en omstændighed, der skulle forvolde en del vanskeligheder under de kommende operationer i Nord-søen. Samtidigt undlod Admiralty at underrette Commodore Goodenough og Admiral Beatty om, at britiske undervandsbåde deltog i operationen. Det lykkedes dog på et senere tidspunkt, at få de to styrkechefer underrettet, så man undgik en fatal fejltagelse mellem de britiske styrker, da man ved daggry fik hinanden i sigte²⁵.

Tyrwhitt førte nu i sit standerskib, HMS "*Arethusa*" med 16 destroyere fra 3. destroyer flotille, fra dette punkt 70 sømil nord for Helgoland, mod Helgoland. "*Arethusa*", der var et nyt skib, hvis besætning endnu ikke var trænet, var bevæbnet med 2 stk. 6 tommers og 6 stk. 4 tommers kanoner. "*Arethusa*", og 3. destroyerflotille blev efterfulgt af Captain W.F. Blunt i den lette krydser HMS "*Fearless*" med 1. destroyer flotille's 15 skibe. "*Fearless*" var bevæbnet med 10 stk. 4 tommers kanoner. Som støtte for destroyerne, placeret 8 sømil tilbage, kom fra Commodore Goodenough's krydsereskadre den lette krydser "*Southampton*" samt yderligere 5 krydsere af samme klasse (*Town*-klassen). Disse skibe var bevæbnet med 8 eller 9 stk. 6 tommers kanoner. Vice-Admiral Beatty's 5 slagkrydsere, HMS "*Lion*", HMS "*Queen Mary*", HMS "*Princess Royal*" udgjorde en tilbagetrukken støtte ca. 40 sømil tilbage. Disse skibe var som tidligere nævnt bevæbnet med 8 stk. 13,5 tommers kanoner, medens de to sidste, HMS "*Invincible*" og HMS "*New Zealand*", hver var bevæbnet med 8 stk. 12 tommers kanoner²⁶.

Det første, der skete efter daggry, var, at Commodore Tyrwhitt fik to tyske torpedobåde, "*G 194*" og "*V 187*" i sigte. De to både, der tilhørte en patruljerende tysk flotille, var i færd med at bekæmpe en britisk undervandsbåd. Tyrwhitt beordrede ild afgivet, og forfulgte i øvrigt torpedobådene, som søgte ly i disen, der begrænsede sigtbarheden. Forfølgelsen bragte de britiske destroyere inden for skudvidde af de to lette

tyske krydsere, SMS "*Stettin*" og den noget ældre SMS "*Frauenlob*". De tyske krydsere var bevæbnet med 4,1 tommers kanoner, og de britiske og de to tyske krydsere kom i kamp med hinanden umiddelbart vest for Helgoland. Under denne kamp blev "*Frauenlob*"'s bro ødelagt af en 6 tommers granat. Tyskerne, der havde beskadiget "*Arctura*"'s maskinrum, trak sig herefter tilbage bag fæstningen Helgoland²⁷.

Tyrwhitt's styrke kunne herefter fortsætte sin patrulje mod vest, og kom derved igen i kontakt med enheder fra den tyske 1. Destroyer Flotille. Disse flygtede ind i disen, men flugten lykkedes ikke for flotillelederen, "*V 187*", der var blevet afskåret fra de øvrige, og den blev sænket.²⁸ Som ovenfor nævnt havde der været visse brist i kommunikationen mellem de britiske enheder, og et resultat af disse brist viste sig nu i praksis. Keyes fik Goodenough's krydser eskadre i sigte. Han opfattede disse skibe som fjendtlige, og sendte en fjendemelding, der medførte, at Tyrwhitt vendte for at assistere "*Lurcher*" og "*Firedrake*", og han beordrede 1. eskadre af lette krydsere til at søge kontakt med de observerede skibe, d.v.s. sig selv! Inden der skete alt for store ulykker, identificerede Keyes dog krydseren HMS "*Southampton*". Det var dog lidt af et tilfælde, at der ikke skete fatale fejltagelser, idet en af Keyes' undervandsbåde havde affyret en torpedo mod "*Southampton*", men til alt held var det ikke en træffer²⁹. Herefter sendte Goodenough et signal om, at han ville trække sig ud af det område, hvori Keyes' ubåde opererede, for at undgå tilsvarende episoder i fremtiden. Beatty, der øjensynligt var villig til at løbe en risiko, beordrede ham dog tilbage for at støtte Tyrwhitt, der nu fortsatte sin patrulje mod vest³⁰.

Afslutningen på Slaget i Helgolands Bugten.

Kl. 1100 kom Tyrwhitt igen i kontakt med de tyske krydsere, idet "*Arctura*" blev beskudt af SMS "*Strassburg*"'s 12 stk. 4,1 tommers kanoner. Den tyske krydser var den første af de lette tyske krydsere, der var stået til søs, da man havde modtaget signal om Tyrwhitt's raid. Den blev dog hurtigt afvist af 1. Destroyer Flotille. Men nu dukkede den lette krydser SMS "*Mainz*" op. Den blev hurtigt observeret af de britiske skibe, bl.a. af tre krydsere af *Birmingham*-klassen, der tog den under beskydning. Den tyske krydser blev hurtigt ukampdygtig. En torpedotræffer midtskibs i bagbords side medførte, at "*Mainz*" sank kl. lidt over kl. 1300. Da "*Mainz*" var blevet ukampdygtig, dukkede den tyske lette krydser SMS "*Köln*" op. Denne krydser var flagskib for Kontreadmiral Maass, der kommanderede de torpedobåde, som tilhørte *Hoch See Flotte*. Den havde ligget i Wilhelmshafen, men var stået ud af havnen så hurtigt som muligt, da man hørte skydningen med kanoner. Den og "*Strassburg*" angreb de britiske skibe, men blev afvist. De havde dog forinden anret-

tet alvorlige skader på de britiske destroyere HMS "Laertes", HMS "Laurel" og HMS "Liberty", alle fra 3. Destroyer Flotille. Lidt senere blev de britiske skibe angrebet af tre lette tyske krydsere, SMS "Stralsund", SMS "Danzig" og den noget ældre SMS "Ariadne", som tidligere havde angrebet briterne sammen med SMS "Stettin". De britiske destroyere og deres krydser flagskibe engagerede de tyske krydsere, men da såvel "Arethusa" som tre af destroyerne var alvorligt beskadigede, forekom det sandsynligt, at Harwich-styrkens dage var talte. Men nu greb Beatty's slagkrydsere ind. Beatty, der var klar over, at Tyrwhitt's styrke var i kamp, havde ikke været forbindelse med denne styrke siden kl. ca. 1000, men modtog nu tre signaler fra Tyrwhitt og Blunt lige før kl. 1100. Han blev klar over, at destroyernes situation var særdeles kritisk. De britiske destroyere var kun ca. 25 sømil fra to tyske baser. Han besluttede derfor kl. 1130 at forlægge sine slagkrydsere med højeste fart mod øst, selv om han var klar over, at han udsatte dem for en række faremomenter, ikke mindst egne undervandsbåde. Kort efter kl. 1230 fik man de tyske krydsere i sigte, og 2 af de britiske slagkrydsere, den ene HMS "Lion", åbnede ild mod dem. Efter et par britiske salver blev "Köln" alvorligt ramt, og sank. Også "Ariadne" var efter beskydning et vrag, og den sank kort efter kl. 1500. De fire sidste tyske krydsere, SMS "Danzig", SMS "Stralsund", SMS "Stettin" og SMS "Strassburg" slap væk i disen. "Strassburg" var dog nær ved at lide samme skæbne som de tre sænkede tyske krydsere. Den blev observeret af de britiske slagkrydsere, der i første omgang identificerede den som en af Goodenough's krydsere. Da man blev klar over fejltagelsen, var den forsvundet i disen. Dette, noget diffuse, søslag var slut. Der var utvivlsom tale om en klar britisk sejr. Tre tyske krydsere eksisterede ikke længere, og tre andre havde fået betydelige skader. Selv om der var tale om en klar britisk sejr, var også mange af Tyrwhitt's skibe blevet beskadiget³¹. Det fremgår af det foranstående, at tyskerne i starten indsatte deres lette krydsere enkeltvis, en fremgangsmåde der må undre, idet normal fremgangsmåde i en situation som den pågældende ville have været at koncentrere sin styrke.

Tyske bombardementer af den engelske østkyst.

Den 3. oktober 1914 mødtes chefen for den tyske Flådestab, Admiral von Pohl, med chefen for *Hoch See Flotte*, Admiral von Ingenohl, om bord i *Hoch See Flottes*' flagskib, "Friedrich der Grosse", for at diskutere følgerne af kejserens dekret om flådens defensive optræden i Nordsoen og Skagerak. Forholdet var det, at det kejserlige dekret ikke udelukkede en offensiv minelægning i kystnære britiske farvande, og de to admiraler besluttede at gennemføre en sådan den 17. oktober 1914, hvor

man ville lægge miner ved indsejlingen til Themsen. I overensstemmelse med denne beslutning beordredes fire destroyere til at udføre opgaven. Uheldigvis for Tyskerne blev alle fire destroyere sænket, inden de overhovedet havde lagt en eneste mine³².

Admiral von Ingenohl besluttede, at man skulle gengælde denne mindre britiske sejr. Baggrunden for beslutningen var en vending i kejserens dekret, hvori det hed: "*...the battle fleet must avoid heavy losses, but there is nothing to be said against the battle cruisers trying to damage the enemy*". Von Ingenohl havde en forhåbning om, at man med bombardementer af byer på den engelske østkyst, måske kunne lokke enheder fra *Grand Fleet* til at komme ud for at nedkæmpe de tyske skibe. Man håbede i så tilfælde at kunne lokke de britiske skibe syd på til de tyske minefelter og en kæde af undervandsbåde. En anden side af den planlagte gengældelsesaktion var, at man regnede med, at den og bombardementet af den engelske østkyst ville have positiv moralsk effekt på den tyske befolkning, men den modsatte moralske effekt på den britiske befolkning³³.

Den 2. november 1914 iværksattes den af von Ingenohl planlagte operation. Et antal lette krydsere havde til opgave at lægge miner ud for Yarmouth og Lowestoft, således at trafikken i de britiske sejlruiter langs Østkysten blev afbrudt, og imedens skulle de tyske slagkrydsere bombardere Yarmouth. Von Ingenohl, der øjensynligt ikke var helt sikker på, at han havde holdt sig inden for de af kejserens fastlagte retningslinier, undlod at meddele kejseren, at man påtænkte at bombardere den engelske østkyst. Han underrettede kun kejseren om, at slagkrydserne ville eskortere de minelæggende krydsere³⁴. Den 2. november 1914 forlod de tyske slagkrydsere under Admiral Hipper, der havde sit flag i "*Seydlitz*", Jade Bugten. De øvrige skibe var "*Moltke*", "*Von der Tann*" og "*Blücher*". De var ledsaget af de lette krydsere "*Strassburg*", "*Graudenz*", "*Kolberg*" og "*Stralsund*", der skulle lægge miner. Hipper regnede ikke med nogen britisk modstand, idet han gik ud fra, at operationen ville overraske briterne. Han var nervøs for minefelter, og han brød sig heller ikke om de mange fiskefartøjer, idet han frygtede, at nogle af disse havde radioer og kunne rapportere ham. Imidlertid var de så talrige, at han umuligt kunne gøre noget ved det³⁵.

Da man nærmede sig den engelske kyst, var den tyske navigation lidt usikker, men da man observerede en bøje, der var navnemærket, kunne man med sikkerhed fastslå positionen. Hipper satte nu kursen mod syd over Yarmouth Bugten, idet man forberedte bombardement af byen. Inden man havde foretaget sig videre, observerede man et mindre britisk

orlogsskib, minestrygeren "*Halcyon*". Den blev beskudt af de tyske skibe, men slap uskadt. Da den var sluppet fri, underrettede den via sin radio de britiske skibe og myndigheder om den tyske eskadre. "*Halcyon*" fik i øvrigt støtte af den britiske destroyer "*Lively*", der havde hørt beskydningen, og nærmede sig "*Halcyon*". Da den observerede dennes trængsler, lagde den et røgslør mellem "*Halcyon*" og dens tyske angribere. "*Lively*", der heller ikke var blevet ramt af den tyske artilleriild, underrettede naturligvis også andre britiske skibe og myndigheder om den tyske tilstedeværelse. Hipper opgav nu skydningen mod de to lette britiske enheder, der reelt var formålsløs, og han besluttede at trække sig tilbage. På baggrund af signalerne fra "*Halcyon*" og "*Lively*" begyndte der nu at dukke forstærkning til de to beskudte enheder op. En af disse enheder, undervandsbåden "*D-5*", gik tabt, idet den ramte en mine. Under den tyske tilbagetrækning lagde "*Stralsund*" de sidste miner, ligesom slagkrydserne sendte nogle få skud mod Yarmouth. De medførte dog ikke skader, idet de kun ramte sandstranden³⁶. Operationen medførte i øvrigt, at den tyske krydser, "*Yorck*", gik tabt, idet den blev minesprængt, da den skulle passere minefeltet foran indsejlingen til Wilhelmshafen. Dette tyske forsøg på at bombardere Yarmouth var således ikke særligt vellykket³⁷. Tyskerne havde imidlertid til hensigt at fortsætte med at iværksætte raids mod byerne på den engelske østkyst. Tyskerne lagde sandsynligvis under alle omstændigheder for stor vægt på, at slagkrydsernes høje fart samt overraskelse ville betyde, at de tyske styrker kunne slippe væk, før de britiske flådestyrker i det hele taget fik tilstrækkelig damp til at optage forfølgelsen. Men der udover var tyskerne ikke klare over, at den britiske efterretningstjeneste rådede over et ret effektivt forsvarsvåben. Briterne vidste ikke blot hvornår, men også hvorhen, de tyske styrker skulle, når de forlod deres havn. Baggrunden for denne viden var, at man var kommet i besiddelse af de tyske kodebøger. En af disse, the "*Handelsverkehrsbusch*" (HBV) havde man fået fra et tysk handelsskib, der var opbragt af den australske Flåde. En anden kodebog, "*Signalbuch der Kaiserliche Marine*" (SKM) stammede fra den tyske krydser "*Magdeburg*", der var grundstødt ud for Estlands kyst. Den tyske chef sprængte "*Magdeburg*" i luften, men det lykkedes russerne at bjerger et eksemplar af kodebogen SKM, som man afleverede til sin allierede, Storbritannien, som koalitionsens stærkeste sømagt. Den tyske flådestab blev flere gange advaret om, at kodebogen kunne være erobret, men den sad advarslen overhørig, og nøjedes med at skifte dechifreringskoden, først hver 3. måned og senere hver uge. Dette fortsatte man med, så længe kodebogen SKM var i brug d.v.s. til maj 1917, 2 år og 9 måneder efter, at "*Magdeburg*" forliste. En yderligere hjælp for briterne var det, at tyskernes overdrevne brug af deres teknisk fremragende radioer³⁸. Efterhånden skete det så ofte, at britiske orlogsskibe

dukkede op under tyske operationer, så den tyske ledelse måtte konstatere, at det næppe skyldtes tilfældigheder. Man ledte efter årsagen. Det kunne f.eks. være spioner eller tyske forrædere. Det kunne også være underretninger fra britiske eller neutrale fisketrawlere. Det eneste man udelukkede var, at briterne dekodede de tyske signaler. Denne specielle britiske kilde blev administreret og brugt af en britisk organisation, der gik under navnet "*Room 40*". Dette lidt mærkelige navn, skyldtes, at organisationen i starten havde til huse i Room 40 i Admiralty's bygning³⁹. Eksistensen af *Room 40* blev naturligvis holdt yderst hemmelig, og det samme gjaldt besiddelsen af de tyske kodebøger

Efterretningerne fra *Room 40* betød, at Admiralty var i stand til at disponere sine styrker under hensyn til de modtagne efterretninger. Det førte til, at Admiralty, uden at tage hensyn til befolkningen i de britiske kystbyer, noget brutalt, men bevidst, undlod at forhindre de tyske enheder i at positionere sig med henblik på bombardementerne, idet man planlagde at ramme de tyske skibe, når de var på vej tilbage imod deres base. Dette lykkedes dog ikke, idet de tyske slagkrydsere på deres vej tilbage fra de nedenfor omtalte raids mod Scarborough og Hartlepool, ganske vist kom i kontakt med Commodore Goodenoughs krydsere, HMS "*Southampton*" og HMS "*Birmingham*". Goodenough åbnede ild og tilkaldte resten af sine krydsere. Admiral Beatty, der havde fået opfattelsen af, at de to britiske krydsere var i kamp med blot en enkelt tysk krydser og nogle destroyere, og mente derfor, at "*Southampton*" og "*Birmingham*" var tilstrækkelige til at tage sig af tyskerne, hvorfor han besluttede at kontramandere Goodenough's signal. Han ville derfor beordre krydserne "*Nottingham*" og "*Falmouth*", som han selv skulle bruge, til at genindtage deres hidtidige stilling i formationen. Han sendte derfor et signal med følgende ordlyd: "*Light cruisers – resume your position for look – out. Take station ahead five miles*". Beatty's signalofficer havde således fejlagtigt ikke brugt skibenes navn. Chefen for "*Nottingham*", Captain Miller, gik ud fra, at signalet var til alle krydserne, gentog det derfor til Commodore Goodenough, der adlød signalet, og han afbrød sammen med "*Birmingham*" kontakten med de tyske skibe og genindtog krydsernes plads foran Beatty's slagkrydsere⁴⁰. Samtidigt ændrede Hipper kurs mod øst og forsvandt i regnbygerne.

Beatty blev rasende over, at Goodenough mistede kontakten med tyskerne, og gav udtryk for, at han ikke kunne forstå, hvorfor Goodenough havde troet, at signalet, der gjaldt "*Nottingham*" og "*Falmouth*", var rettet til ham. Episoden medførte, at Beatty ønskede Goodenough afløst. Affæren endte dog med, at Goodenough beholdt sin kommando, idet Admiral Jellicoe og 1. Sea Lord, Admiral Fisher, begge kom til det resul-

tat, at Beatty gennem sit upræcise signal selv havde en væsentlig skyld i Goodenough's handling⁴¹.

Den 16. december 1914 kl. 0800, hvor de fleste indbyggere i badebyen Scarborough var ved at stå op eller ved at spise morgenmad, blev byen ramt af en serie eksplosioner. Man blev hurtigt klar over, at der var tale om et bombardement fra skibe, som man kunne se fra land. Det var de tyske slagkrydsere, der eksekverede beslutningen om bombardement af de engelske østkysthavne. Bombardementet medførte nogle få døde og sårede, ligesom det medførte forskellige skader i byen. Noget af den tyske beskydning var rettet imod Scarborough Castle, hvor nogle ældre kasernebygninger blev ødelagte. Også byens "*Grand Hotel*" blev ramt. Hotellets restaurant blev totalt ødelagt. En del af byens huse blev ligeledes mere eller mindre ødelagte, og det samme gjaldt tre kirker. Kl. 0830 ophørte bombardementet, og de tyske skibe forsvandt i disen. 17 af byens borgere var omkommet, medens 99 var blevet såret⁴².

De tyske skibe var dog ikke færdige med deres operation, idet de fortsatte til fiskerbyen Whitby, 21 miles nord for Scarborough. Kl. 0900 åbnede de tyske skibe ild mod deres primære mål, byens Coast Guard signalstation, der lå tæt på byens største seværdighed, et gammelt Abbedi fra det 12. århundrede. Både signalstationen og Abbediet blev ramt, og det samme gjaldt flere af byens huse. Bombardementet varede kun ca. 10 minutter, hvorefter de tyske skibe trak sig tilbage. Ofrene for bombardementet var to døde og to sårede, alle civile⁴³.

Det tyske bombardement var dog ikke begrænset til Scarborough og Whitby. Den tyske slagkrydser eskadre havde delt sig, således at to skibe tog sig af Scarborough og Whitby, medens resten skulle bombardere industribyen Hartlepool ca. 60 miles nord for Scarborough. Hartlepool var en industriby med 90.000 indbyggere. Fra byen blev eksporteret maskineri, skibe, kul, jernmalm og såvel uld som bomuld. Byen var også garnisonsby, idet der var stationeret en batallion af "*Territorial Army*", ligesom der var opstillet tre ældre 6 tommers kanoner. I havnen var stationeret to ældre lette krydsere samt nogle destroyere. Hartlepool var derfor, i modsætning til Scarborough og Whitby, et lovligt mål for bombardementer. Den britiske militære ledelse forudsatte, at de i Hartlepool stationerede enheder fra Royal Navy altid var klare til at deltage i operationer. Endvidere fastslog de stående ordrer fra Admiralty, at alle "*coastal patrol Vessels*" skulle være til søs inden daggry. Vejret havde imidlertid været dårligt i et par dage, og Rear Admiral Ballard, der havde kommandoen over skibe, der deltog i kystforsvaret langs Østkysten, havde instrueret sine skibschefer om, at de ikke skulle stå til søs, med-

mindre de individuelt blev beordret hertil. Det var derfor i overensstemmelse med hans ordre, når Captain Alan C. Bruce i den lette krydser "*Patrol*", som var ældste søofficer i Hartlepool, kun havde sendt sine fire ældre og små destroyere til søs den 16. december, medens han holdt sine to lette krydsere og sin undervandsbåd i havn⁴⁴.

Havnen i Hartlepool var præget af tidevandet, og den 16. december om morgenen var vandstanden så lav, og søen så urolig, at Bruce kom til det resultat, at et forsøg på at krydse sandrevlen ud for indløbet med krydserne eller undervandsbåden ville indebære en unødvendig risiko⁴⁵. Denne morgen kl. 0745 var destroyerne "*Doon*", "*Test*", "*Waveny*" og "*Moy*" på rutine patrulje ca. 5 sømil nordøst for Hartlepool. Personellet på broen af flotillelederen "*Doon*" observerede tre store skibe, der nærmede sig fra sydøst. Chefen for destroyeren var ikke i stand til at identificere skibene, hvorfor han beordrede sine skibe til at øge farten og til at undersøge de observerede skibe. Resultatet af observationerne forelå hurtigt, idet de 3 skibe efter få minutter åbnede ild mod de britiske skibe. To af skibene blev identificeret som tyske slagkrydsere. Den eneste chance, de britiske destroyere havde for at angribe de fjendtlige skibe, var at prøve at ramme dem med torpedoer. Afstanden var imidlertid for stor, og de britiske destroyere, bortset fra "*Doon*", drejede af. "*Doon*" fortsatte derimod mod de tyske slagkrydsere, og på en afstand af 5.000 yards affyrede den en torpedo, der dog ikke traf. "*Doon*" trak sig nu også tilbage. Under angrebet havde den en død og 11 sårede⁴⁶.

Beskydningen af Hartlepool begyndte kl. 0810, og der anvendtes 11 tommers, 8,2 tommers og 5,9 tommers kanoner. De britiske kystbatterier åbnede nu ild mod de tyske skibe. De tyske skibe beskød naturligvis også de britiske batterier, men uden større resultat. Beskydningen af de britiske batterier gik imidlertid i vid udstrækning ud over husene i Hartlepool. Captain Bruce søgte at få HMS "*Patrol*" til søs, men da den nåede åben sø, blev den udsat for en voldsom beskydning, og den blev ramt af 2 stk. 8, 2 tommers granater. De dræbte fire mand og sårede syv, og medførte, at Bruce måtte sætte "*Patrol*" på grund. Den britiske krydser HMS "*Forward*" var i færd med at få damp på kedlerne, men da det lykkedes, var de tyske angribere for længst forsvundet⁴⁷. Undervandsbåden "*C-9*" var stået til søs sammen med "*Patrol*". Under den voldsomme beskydning dykkede den for at redde sig, selvom vandstanden var temmelig lav. Da den skulle dykke ud, hang den fast i mudderet, hvorfor de tyske skibe for længst var forsvundet, da den igen kom op til overfladen. Efter afslutningen af det tyske raid fandt Roger Keyes, Commodore for undervandsbådene, at det var "*deplorable*", at "*C-9*", "*which was stationed in Hartlepool solely to meet the situation which arose*", ikke hav-

de været ude på morgenpatrulje, idet de tyske skibe ville have været ideelle mål for en neddykket undervandsbåd⁴⁸. Ifølge tyske oplysninger blev der affyret 1.150 tunge, medium og lette granater mod Hartlepool. De britiske kystbatteriers ild mod de tyske skibe var temmelig virkningsløs på grund af disses panser. Kl. 0852 ophørte beskyddningen, og de tyske skibe trak sig tilbage. Det tyske bombardement medførte store skader på byens forskellige industrivirksomheder og 10 kirker blev beskadiget. Det samme gjaldt 10 offentlige bygninger, fem hoteller og mere end 300 huse i byen. Bombardementet kostede 86 civile borgere livet, og 424 blev såret. De tyske bombardementer af forsvarsløse byer vakte en del forargelse på et tidspunkt, hvor krigens parter ellers nogenlunde havde efterlevet "*Krigens love*". Man kan ikke befri sig for tanken om, at man her var vidne til et af de første eksempler på den brutalitet overfor civile, der af begge parter blev udvist under 2. Verdenskrig⁴⁹.

Den tyske *Hoch See Flotte* var stået til søs for at dække den tyske bombardementsstyrke. Chefen, Admiral von Ingenohl, frygtede angreb fra destroyere, og da han modtog signaler fra torpedobåden "*V-155*" om en igangværende destroyerkamp, "fik han kolde fødder", idet han følte, at han måske havde vovet sig længere ud, end kejserens dekret tillod, hvorfor han ændrede kursen for *Hoch See Flotte* mod de hjemlige strande⁵⁰. Det var utvivlsomt en forkert beslutning. På dette tidspunkt var *Hoch See Flotte* og en britisk styrke bestående af Beatty's slagkrydsere og *Grand Fleet's* 2. Slagskibs Eskadre, der var under kommando af Vice Admiral Sir George Warrender, bestående af slagskibene, "*King George V*", "*Ajax*", "*Centurion*", "*Orion*", "*Monarch*" og "*Conqueror*" kun få sømil fra hinanden. Herudover havde Beatty kommandoen over den 1. Lette Krydser Eskadre med fire moderne krydsere, der var kommanderet af Commodore Goodenough. Beatty havde kun fire slagkrydsere, "*Lion*", "*Queen Mary*", "*Tiger*" og "*New Zealand*". De to styrker var således, som ovenfor nævnt, kun få sømil fra hinanden, da von Ingenohl trak sig tilbage, selv om hans styrke var den britiske langt overlegen. Von Ingenohl overlod således arenaen til Hipper. Tyskerne gik derfor glip af en meget stor chance for at ødelægge en væsentlig del af *Grand Fleet*, et forhold, som mange tyske søofficerer var klare over. Således sagde Admiral Scheer, der på dette tidspunkt var chef for tyskernes 2. Slagskibseskadre: "*Our premature turning onto an east-southeast course had robbed us of the opportunity of meeting certain divisions of the enemy.*"⁵¹ Også Admiral Tirpitz gav sin mening til kende. Han gav udtryk for, at der var tale om en lejlighed, som aldrig ville genopstå, for et søslag, hvor odds var enormt fordelagtige for tyskerne. Han fremkom bl.a. med følgende "vidnesbyrd": "*On December 16. Ingenohl had the*

fate of Germany in the palm of his hand. I boil with inward emotion whenever I think of it."⁵²

I marts 1915 gennemførte den tyske flåde igen et raid mod den engelske østkyst. Denne gang imod Lowestoft. Kommandoen havde Admiral Scheer. Admiral Bödicker, der var Scheers næstkommanderende, havde reelt en chance for at tilintetgøre en svagere britisk enhed, men blev aldrig klar over dette. Resultatet var, at han affyrede nogle få skud mod den engelske kyst, ligesom han afviste et angreb fra Commodore Tyrwhitt's destroyere og krydsere, hvorefter han sluttede sig til Scheer's styrke. Denne havde på grundlag af diverse radiomeldinger en mistanke om, at *Grand Fleet* var på vej, hvorfor han afbrød den resultatløse operation⁵³.

Det var ikke kun tyskerne, der gennemførte raids, det gjorde Royal Navy også. Fem dage efter raidet mod Scarborough gennemførte man et angreb mod Cuxhafen med vandfly og Zeppeliner. Luftangrebet var imidlertid resultatløst⁵⁴.

Slaget på Dogger Banke.

I den britiske offentlighed herskede der nogen utilfredshed med, at en tysk flådestyrke havde haft mulighed for at bombardere der engelske østkystbyer. Bombardementer, der havde medført døden for 122 civile samt, at 433, ligeledes civile, var blevet såret. Resultatet af denne utilfredshed hos befolkningen blev, at Admiral Beatty's slagkrydsere blev flyttet yderligere syd på fra Cromarty til Rosyth, hvor de herefter skulle have base⁵⁵. På dette tidspunkt, slutningen af 1914, var den britiske *Grand Fleet* af forskellige grunde blevet svækket ganske meget. Beatty havde fem slagkrydsere mod tyskernes fire plus hybridene "*Blücher*", men til gengæld havde *Grand Fleet* ikke mere end 18 Dreadnoughts og 8 Pre-Dreadnoughts imod tyskernes 17 Dreadnoughts og en snes Pre-Dreadnoughts. Tyskerne kunne ikke få en bedre mulighed for at tilføje *Grand Fleet* et nederlag. Det var derfor ikke nogen større overraskelse for det britiske Admiraltet, da man den 23. januar 1915, via *Room 40*, blev underrettet om, at den tyske slagkrydser eskadre (minus "*Von der Tann*", der var på værft), havde forladt sin ankerplads på *Jade* sammen med 2. krydsereskadre, der bestod af fire lette krydsere, samt to torpedobådsflotiller, for at angribe britiske patruljer på Dogger Bank og det engelske fiskeri samme steds næste morgen⁵⁶.

Som ovenfor nævnt var briterne blevet advaret af *Room 40*, og havde derfor mulighed for at træffe de fornødne forholdsregler. Beatty's slagkrydsere, der den 15. januar var blevet organiseret i to eskadrer, den 1.

under Admiral Beatty bestod af "*Lion*", "*Queen Mary*", "*Tiger*" og "*Princess Royal*", medens den 2. under Rear-Admiral Sir Archibald Moore, der havde sit flag i HMS "*New Zealand*", bestod af dette skib samt "*Indomitable*". Admiral Beatty havde overkommandoen over begge slagkrydsereskadrer. De blev nu, sammen med Commodore Goodenough's 1. Lette Krydsereskadre, af Admiralty beordret til at mødes med Commodore Tyrwhitt's *Harwich Force*, der bestod af tre lette krydsere og 2½ destroyerflotiller den 24. kl. 0700 på en position mellem Admiral Hipper's styrke og dennes base. Med henblik på at stoppe Admiral Hipper, såfremt han forsøgte at undvige mod nord, placerede man 3. slagskibseskadre under Vice-Admiral Bradford og 3. krydsereskadre under Admiral Pakenham ca. 40 sømil NW for den øvrige styrkes rendezvous, ligesom Admiral Jellicoe fik tilladelse til at føre *Grand Fleet* mod syd som støtte for Beatty, selvom han ikke havde muligheder for at nå frem til denne før hen på eftermiddagen den 24⁵⁷.

De britiske slagkrydsere nåede det beordrede rendezvous kl. 0700, som forudsat. Det var stadig mørkt, da Beatty satte kursen mod syd for at møde Commodore Tyrwhitt's styrke. Meget hurtigt efter observerede man kanonild mod SSE, og kort efter modtog man et signal fra HMS "*Aurora*", én af Goodenough's krydsere, om, at den var i kamp. Den var i kort tid i en intensiv kamp med den tyske krydser SMS "*Kolberg*", der var det bagbords fløjskib i Hipper's krydserdækning. Admiral Beatty, der herved var blevet klar over i hvilken retning, den tyske styrke befandt sig, beordrede nu sine skibe til sætte kursen mod tyskerne, og det medførte, at Commodore Goodenough i sit standerskib, HMS "*Southampton*", der var ca. fem sømil E for HMS "*Lion*", observerede de tyske slagkrydsere ret forude⁵⁸.

Da Hipper observerede de britiske skibe, kom han på baggrund af opfangede radiosignaler til det resultat, at han stod overfor *Grand Fleet*, og ændrede kurs til SE mod sin tyske hjemhavn. Admiral Beatty beordrede sine slagkrydsere til at forfølge tyskerne, og beordrede højest mulige fart så hurtigt som muligt. Goodenough beordrede sin eskadre til at placere sig lidt agten for tværs af de fjendtlige skibe, således at man blev i stand til at rapportere deres bevægelser til egne slagkrydsere. Ved daggry ca. kl. 0800 havde man de tyske skibe i sigte på "*Lion*"s bagbords bov ca. 14 sømil væk. På dette tidspunkt manglede tyskerne mindst 150 sømil for at opnå beskyttelse fra deres landbaserede artilleri. Sigbarheden var god, søen rolig, og samtidigt havde de britiske skibe fordel af en læ position i forhold til de tyske skibe, idet vinden var en let brise fra NE. Det betød, at de britiske skibes artilleri ikke ville blive generet af røgen fra egne skorstene og kanoner⁵⁹.

Inden de to styrker indledte kampen, fejlvurderede Hipper de britiske skibes type, idet han antog, at der var tale om en slagskibseskadre, hvorfor han regnede med, at hans skibe var hurtigere end de britiske. Den væsentligste årsag til denne fejltagelse var, at han på grund af røgen fra egne skibe ikke var i stand til at identificere de britiske skibe. Resultatet var, at det først, da afstanden var formindsket til 25.000 yards, gik op for ham, at der var tale om hurtige slagkrydsere, og på dette tidspunkt kunne han ikke unddrage sig et slag med briterne, selv om han øgede farten til 23 knob, der var den højeste fart, som "*Blücher*" var i stand til at præstere.

Det slag, der nu fulgte, var ganske usædvanligt, idet det var første gang, at orlogsskibe kæmpede mod hinanden under så stor fart og på så stor afstand. Den største skudafstand, man hidtil havde prøvet, var ca. 16.000 yards under en experimentel engelsk skydning. Disse særlige omstændigheder bør naturligvis medtages i vurderingen af de ikke særligt imponerende resultater, som parternes artilleri opnåede⁶⁰. Kort efter kl. 0900 åbnede de britiske skibe ild på ca. 20.000 yards afstand. Den britiske skydning gik ud over det agterste af de tyske skibe, hybrididen "*Blücher*". Et kvarter senere åbnede de tyske skibe også ild. Da afstanden mellem styrkerne var kommet ned på 17.500 yards, var hele den tyske styrke indenfor de britiske skibes skudvidde, og Admiral Beatty sendte kl. 0935 følgende signal til sin styrke:

"Engage the corresponding ships in the enemy's line."

Beatty's mening var, at hans skibe skulle beskyde deres respektive tilsvarende numre i den tyske linie, idet det indgik i hans plan, at "*Indomitable*" endnu ikke var nået indenfor skudvidde, således, at "*Lion*" skulle skyde på "*Seydlitz*", "*Tiger*" på "*Moltke*", "*Princess Royal*" på "*Derflinger*" og "*New Zealand*" på "*Blücher*". Chefen for "*Tiger*", Captain Pelly, troede imidlertid, at alle de britiske skibe, altså også "*Indomitable*", var indenfor skudvidde, hvorfor han mente, at Beatty's signal skulle forstås i overensstemmelse med Admiralty's stående ordre, hvorefter man i en situation som den foreliggende, hvor man med fem skibe kæmpede mod fire fjendtlige skibe, skulle koncentrere ilden fra de to forreste egne skibe mod det forreste fjendtlige skib. Det betød, at ikke blot "*Lion*", men også "*Tiger*" rettede skydningen mod "*Seydlitz*", medens ingen britiske skibe skød mod "*Moltke*". Det betød, at tre store tyske slagkrydsere, herunder den ubeskæftigede "*Moltke*" rettede deres ild mod det britiske flagskib "*Lion*". Resultatet var, at "*Lion*" blev stærkt beskadiget, og lidt efter kl. 1000 blev den ramt af en 11 tommeres granat fra "*Seydlitz*", som ødelagde to af dens dynamoer, og lidt senere

ramtes den af 2 stk. 12 tommers granater fra *"Derflinger"*, hvor den ene brød vandliniepanseret, således at der trængte saltvand ind i den bagbords fødetank med det resultat, at den bagbords maskine kort efter måtte standses. Resultatet var, at det tyske flagskib nu faldt tilbage. Admiral Hipper bevarede dog foreløbigt kommandoen. Han sendte et signal lidt før kl. 11, hvori det hed: *"Close enemy as rapidly as possible consistent with keeping all guns bearing."* Han beordrede endvidere *"Indomitable"*, der nu var nået op til de øvrige skibe, til at ødelægge *"Blücher"*, der på dette tidspunkt efter britisk artilleribeskydning og torpedoangreb var forvandlet til et vrak⁶¹.

Også det tyske flagskib, *"Seydlitz"* var stærkt beskadiget. Det var ca. kl. 0930 blevet ramt af en 13,5 tommers granat fra *"Lion"*. Denne granat gennembrød pansringen af det agterste kanontårn på *"Seydlitz"* og eksploderede i tårnets arbejdsrum, hvor de ladninger, der var bragt op fra magasinet, blev antændt med det resultat, at en eksplosionsagtig brand lynhurtigt bredte sig ikke alene til selve tårnet, men også til magasinet, og begge steder antændtes ladninger på vej til kanonerne. Personellet i det agterste tårn og dettes magasin søgte efter at have lukket døre op til det overliggende tårn at flygte til dette, men i stedet bredte ilden sig lynhurtigt til også dette tårn med det resultat, at besætningerne i begge tårne brændte ihjel. Skibets næstkommanderende reddede dog skibet fra en total eksplosion, idet det lykkedes for ham at åbne ventiler, der kunne sætte magasinerne under vand. Denne alvorlige træffer havde dog ingen indflydelse på skibets manøvrevevne, og det fortsatte kampen med de to forreste kanoner⁶².

På dette tidspunkt pegede alt på en overvældende britisk sejr, idet de tre ubeskadigede britiske slagkrydsere, *"Tiger"*, *"Princess Royal"* og *"New Zealand"* var flere knob hurtigere end de tyske skibe, som derfor vanskeligt kunne undgå at blive udsat for en ødelæggende ild fra de tunge britiske kanoner. På dette tidspunkt var *"Lion"* igen blevet ramt, og dets sidste dynamo var ude af drift, således at skibet var uden elektricitet. Det betød, at Beatty's signalering kun kunne ske med flag, og selv det var vanskeligt, fordi der kun var to ubeskadigede signalfald tilbage.

Ca. kl. 11 observerede Beatty, hvad han mente var periskopet fra en undervandsbåd, på flagskibets styrbords bov. Han var bange for, at man var ved at løbe ind i en af tyskerne arrangeret ubådsfælde, hvorfor han beordrede et 90 graders drej mod bagbord for eskadren. Han blev imidlertid klar over, at et så stort drej ville åbne afstanden, hvorfor han beordrede sin signalofficer til at hejse signalet *"Course NE"*, hvilket ville forminske drejet til 45 grader. Han beordrede nu signalofficeren til at hej-

se signalet "*Attack the enemy's rear*". Kurssignalet var stadig hejst, hvorfor de to signaler, læst sammen, betød "*Attack enemy bearing NE*". Uheldigvis var det pejlingen til "*Blücher*". Rear-Admiral Moore, der havde overtaget kommandoen, da "*Lion*" faldt tilbage, opfattede signalerne således, at man skulle koncentrere sig om ødelæggelse af "*Blücher*", hvorfor "*Tiger*", "*Princess Royal*" og "*New Zealand*" sluttede sig til "*Indomitable*" for at udføre dette. Umiddelbart kunne Beatty ikke forstå Moore's disposition, og for at tydeliggøre sine hensigter beordrede han Nelson's traditionelle signal, "*Engage the Enemy more closely*" hejst. Det kunne imidlertid ikke lade sig gøre, da det ikke længere fandtes i signalbogen. I stedet hejste man signalet "*Keep nearer the enemy*". Det havde dog ingen virkning, idet ingen af Beatty's skibe var i stand til at læse signalet⁶³. På dette tidspunkt skiftede Beatty sit flag til "*Princess Royal*", men muligheden for at ødelægge de tyske slagkrydsere var forspildt, idet de var uden for rækkevidde.

Hipper opfordrede nu von Ingenohl til at komme til hjælp med *Hoch See Flotte*, en hjælp der dog først ville kunne nå frem efter mange timer. Da "*Seydlitz*" var stærkt beskadiget, medens "*Blücher*" var forvandlet til et vrak, og da ammunitionen til de svære kanoner var ved at slippe op, besluttede Hipper sig for at afbryde kampen, og han satte kursen mod SE, idet han overlod vraket af "*Blücher*" til dets skæbne. "*Blücher*" sank efter at være blevet ramt af mere end 70 granater og syv torpedoer⁶⁴.

Beatty blev efter slaget kritiseret for sit undvigelsesdrej på grund af frygten for et ubådsangreb. Man bør i denne henseende gøre sig klart, at Beatty's drej næppe skyldtes frygten for den enkelte undervandsbåd, men derimod frygten for en tysk fælde med flere undervandsbåde. Der kan heller ikke være tvivl om, at den omstændighed, at Beatty i "*Lion*" blev ukampdygtig og mistede kontrollen, betød, at en mulighed for at ødelægge de tyske slagkrydsere blev forspildt. Beatty og 1. Sea Lord, Admiral Fisher ønskede Moore afskediget, idet de mente, at han skulle have fortsat kampen mod de andre tyske slagkrydsere. De mente, at han burde have set bort fra signalerne, og handlet på egen hånd. Som Fisher udtrykte det: "*In war the first principle is to disobey orders. Any fool can obey orders*". Ønsket blev dog ikke imødekommet, idet Jellicoe og Admiralty vurderede, at det i nogen grad skyldtes Beatty's noget uklare signaler, at Rear-Admiral Moore angreb det allerede dødsdømte "*Blücher*". Moore blev i stedet i stilhed flyttet til en mindre krævende post⁶⁵. Den britiske befolkning var godt tilfreds med, hvad man anså for en solid sejr. De britiske søofficerer havde dog et andet syn på sagen. Man betragtede resultatet som helt utilfredsstillende på grund af den fejl-

agtige koncentration af hele den britiske styrke mod den dødsmerkede "Blücher" i stedet for at søge de resterende enheder i den tyske styrke ødelagt, hvilket den artillerimæssigt overlegne britiske styrke let kunne have gjort⁶⁶.

Afslutning.

Endeligt i slutningen af maj 1916 opstod den længe ventede mulighed for et afgørende slag mellem den tyske *Hoch See Flotte* og den britiske *Grand Fleet*. Tidligt den 30. maj kunne Admiralty på baggrund af *Room 40*'s dechifring af tyske signaler sende et signal til *Grand Fleet*, hvori det hed: "*Hostile forces may proceed to Sea*", og kort efter kunne man meddele, at *High Sea Flotte* var beordret til at samles på den ydre ankerplads på Jade samme dag kl. 1900. Kl. 1740 sendte Admiralty følgende signal til Admiralerne Jellicoe og Beatty: "*Germans intend some operations commencing tomorrow leaving via Horns Reefs. You should concentrate to eastward of Long Forties ready for eventualities.*"⁶⁷. Disse dispositioner fra de to parter medførte, at flåderne mødtes i Nordsøen (Skagerrak) den 31. maj til det længe ventede slag, der i øvrigt nærmest endte uafgjort. Det fratog i hvert fald ikke Storbritannien dets hidtidige herredømme over de europæiske farvande⁶⁸.

Som ovenfor nævnt blev det tyske flagskib "Seydlitz" under slaget på Dogger Bank ramt af et af et skud, der nær havde sænket skibet, men hvor skibets næstkommanderende ved en resolut handling oversvømmede skibets magasiner, og derved reddede skibet fra en ødelæggende eksplosion. Denne episode havde medført, at tyskerne rekonstruerede det system, der bragte granater og ladninger til kanonerne, således at sådanne hændelser kunne undgås i fremtiden. Tilsvarende ændringer blev ikke foretaget i Royal Navy, med det resultat, at tre britiske slagkrydsere, "Queen Mary", "Defense" og "Invincible" gik tabt under *Jyllandsslaget* på grund af eksplosioner, der skyldtes, at ild, opstået i kanontårne på grund af træffere, lynhurtigt bredte sig til resten af tårnet og i visse tilfælde til andre tårne⁶⁹.

Slaget på Dogger Bank var som tidligere nævnt præget af, at det var første gang man kæmpede under så stor fart og på så store afstande. Uanset dette var især skydningen fra de britiske skibe umådeligt dårlig, utvivlsomt på grund af manglende træning⁷⁰. Problemer med den britiske signaltjeneste før og under slaget på Dogger Bank medførte også ændringer i den britiske signalbog. Bl.a. genindførtes Nelson's traditionelle signal: "*Engage the enemy more closely*"⁷¹.

Følgende litteratur er anvendt ved udarbejdelse af artiklen:

Arthur J. Marder: From the Dreadnought to Scapa Flow, Vol. 2., **Rear-Admiral W.S. Chalmers**: David Beatty, Admiral of the Fleet, **Geoffrey Bennett**: The Battle of Jutland (Bennett 1), samt: Naval Battles of the First World War (Bennett 2), **Richard Hough**: The Great War at Sea 1914-1918, **Nigel Steel & Peter Hart**: Jutland 1916, Death in the Grey Waters, **Thomas de Richelieu**: Jyllandsslaget 1916, Historiens største søslag, **Robert K. Massie**: Castles of Steel, Roger Keyes: The Naval Memoirs, Vol.2

Noter:

1. Massie pag. 7 ff.
2. Massie pag. 7 f.
3. Massie pag. 8
4. Massie pag. 4 ff.
5. Massie pag. 8 ff.
6. Massie pag. 9 ff. Det bemærkes, at tyske citater i artiklen er gengivet på engelsk, idet forfatteren ikke har været i besiddelse af de originale tyske tekster, ligesom en yderligere oversættelse til dansk næppe vil højne kvaliteten.
7. Hough pag. 5 ff.
8. Hough pag. 5 ff.
9. Hough pag. 8
10. Hough pag. 8 ff.
11. Massie pag. 79 & 139 f.
12. Steel & Hart pag. 24 ff.
13. Hough pag. 69
14. Steel & Hart pag. 17 f.
15. Massie pag. 93 ff.
16. Marder pag. 42 f.
17. Marder pag. 372 ff.
18. Massie pag. 76
19. Massie pag. 120
20. Massie pag. 120
21. Bennett 2 pag. 154
22. Ibidem

23. Hough pag. 65 & Massie pag. 97
24. Massie pag. 98 ff.
25. Massie pag. 101 & Bennett 2 pag. 128 ff.
26. Bennett 2 pag. 129
27. Bennett 2 pag. 129 ff.
28. Bennett 2 pag. 129
29. Bennett 2 pag. 130
30. Ibidem
31. Bennett 2 pag. 133 ff.
32. Bennett 2 pag. 136
33. Massie pag. 311 ff.
34. Massie pag. 310
35. Massie pag. 309 ff.
36. Massie pag. 312 f.
37. Ibidem
38. Massie pag. 314 ff.
39. Ibidem
40. Hough pag. 126 f.
41. Hough pag. 127 f.
42. Massie pag. 324 f.
43. Ibidem
44. Massie pag. 323 ff.
45. Ibidem
46. Ibidem
47. Massie pag. 324
48. Ibidem
49. Massie pag. 325
50. Massie pag. 324
51. Ibidem
52. Massie pag. 338 ff.
53. Marder pag. 154 ff.
54. Massie pag. 361 ff.
55. Hough pag. 316
56. Chalmers pag. 184 ff.
57. Hough pag. 125 ff.
58. Bennett 2 pag. 142 ff.
59. Ibidem
60. Bennett 2 pag. 142 ff. & Hough pag. 133 ff. & Marder pag. 158
61. Marder 160 f.
62. Marder pag. 164
63. Marder pag. 163
64. Massie pag. 402 ff.
65. Massie pag. 415
66. Massie pag. 414 ff.
67. Hough pag. 204 ff. & Chalmers pag. 220 ff.
68. Chalmers pag. 263
69. Hough pag. 136 & Massie pag. 393 ff. & 418 ff.
70. Hough pag. 133 ff. & Steel & Hart pag. 37 ff.
71. Massie pag. 420

BOGANMELDELSER

JUTLANDIA

Skibet var ladet med håb

Det danske hospitalsskib i Koreakrigen

Søren Flott

GYLDENDAL

ISBN 978-87-02-14055-2

228 sider; 30 sort/hvid fotos, 1 kortskitse og litteraturhenvisninger. Kr. 299,95 og kr. 163,95 som E-bog.

I 60 året for JUTLANDIAs hjemkomst fra det sidste af tre togter som hospitalsskib til Fjernøsten har forfatteren og journalisten Søren Flott (født 1977) skrevet en beretning om flere end 600 frivillige danskeres humanitære indsats under Koreakrigen. Forfatterens tidligere udgivelser drejer sig især om fortællinger om almindelige mennesker med en usædvanlig historie, fx. *MANDEN, DER VILLE DRÆBE HITLER* om Stauffenberg-attentatet, hvori en dansker var involveret.

I forordet beretter forfatteren, at det er hensigten at skrive den menneskelige historie om besætningsmedlemmer, hospitalspersonale og patienter – ikke mindst fordi efterkrigstidens unge danskere ønskede at vise, at i denne krig skulle der ikke være tvivl om, hvor danskerne stod. Det understreges, at der ikke er tale om et faghistorisk værk, og at det først og fremmest drejer sig om de menneskeskæbner, der på forskellig måde var knyttet til det danske hospitalsskib. Beretningen hviler derfor i stor udstrækning på samtaler med veteraner fra JUTLANDIA og med tidligere patienter.

Det danske last- og passagerskib JUTLANDIA blev bygget i 1934 ved Nakskov Skibsværft for Østasiatisk Kompagni. I 1950 blev skibet erhvervet af den danske stat og efter ombygning blev det indsat som hospitalsskib under Koreakrigen. Røde Kors var ansvarlig for hospitalsdriften, og der blev behandlet ca. 5.000 militære patienter og flere end 6.000 civile ofre for krigshandlingerne.

I et særligt afsnit behandles ledelsesorganisationen om bord i JUTLANDIA. Kommandør Kai Hammerich var ekspeditionschef og havde dermed det øverste ansvar for hele skibet og var bindeled til FN's enheds-

kommando i Korea. Kommandøren havde til sin rådighed skibschefen, kaptajn Christen Kondrup, og skibets næstkommanderende, hospitalschefen, overlæge Mogens Winge, den senere generallæge i forsvaret. Hertil kommer, at det var Dansk Røde Kors, som udførte den humanitære opgave. Der var således lagt op til problemer, som for de flestes vedkommende dog blev klaret undervejs. JUTLANDIA var det eneste civile hospitalsskib under konflikten i Korea.

Forfatteren opridser baggrunden for konflikten mellem Nord- og Sydkorea og FNs Sikkerhedsråds beslutning om at genskabe international fred og sikkerhed på den koreanske halvø. Dernæst beskrives det sikkerhedspolitiske miljø i Europa og optakten til konfrontationen i Korea. Næppe var JUTLANDIA ankommet til Pusan i marts 1950, før de første sårede patienter blev bragt om bord. Bogen er en beretning om medmenneskelig indsats, som blev et symbol på Danmarks udenrigspolitik under den kolde krig.

Bogen har også en kort omtale af konfrontationen mellem præsident Harry S. Truman og general Douglas MacArthur. Truman var meget bevidst om og bekymret for, at krigen i Korea ikke skulle udvikle sig til en konfrontation mellem Sovjetunionen og USA. Hvis FN-styrkerne trængte for langt mod nord, ville det kunne provokere både Kina og Sovjetunionen. Truman var under et betydeligt pres i sit hjemland for at gøre op med kommunismens fremmarch. Forfatteren behandler også reglerne for behandling af sårede, idet civile og krigsfanger ikke havde adgang til skibet, hvilket af humanitære årsager virkede underligt på det danske hospitalspersonale. Det var et problem, at Røde Kors ikke kunne være upartisk, som ellers er et grundprincip for organisationens internationale virke. Senere lykkedes det dog kommandør Hammerich at overtale FN's Enhedskommando til at lade civile koreanere og koreanske soldater få adgang til behandling, når tiden og pladsen om bord tillod det. Det kan som kuriosum nævnes, at republikken Koreas første præsident Syngman Rhee i forbindelse med et besøg ombord blev behandlet på skibets tandklinik. JUTLANDIA var det eneste hospitalsskib, som behandlede civile koreanere. Dette forhold indebar imidlertid et skisma, fordi det danske bidrag til FNs indsats i Korea var at behandle sårede FN-soldater. Der var kræfter i Danmark, som fandt, at skibet skulle trækkes hjem, eftersom over halvdelen af patienterne på et tidspunkt var koreanske civile. Politiske hensyn til USA bevirkede dog, at en hjemkaldelse ikke kom på tale. Begrundelsen herfor skal søges i den betydelige Marshallhjælp, som Danmark modtog fra USA og den militære beskyttelse, som det nydannede NATO ydede. Danmark ville ikke miste anseelse i amerikanernes øjne.

På det sidste togt var JUTLANDIA blevet forsynet med en platform til modtagelse af helikoptere. Hospitalsskibet blev derfor i den sidste fase stationeret i Inchon-bugten kun ca. 40 km fra fronten. På krigens højdepunkt blev skibets kapacitet afprøvet til det yderste, og man overvejede at tilkalde forstærkninger til hospitalsbehandlingen fra Danmark. Krigen stilnede imidlertid af, og efter 999 dages FN-tjeneste nåede JUTLANDIA i oktober 1953 tilbage til København. Efter afrigning som hospitalsskib genoptog JUTLANDIA den regulære rutefart for ØK mellem København og Bangkok.

Bogen indeholder mange beskrivelser af enkelthændelser om såredes historie og tanker i forbindelse med behandling ombord. Det er her forfatteren til fulde lever op til sit fortsæt om at skrive om almindelige mennesker med en usædvanlig historie, hvilket til fulde er lykkedes. Historien får liv og indhold, fordi den fortælles gennem de mennesker, som oplevede den. Bogen kan varmt anbefales.

(1818)

NARHVALEN OG NORDKAPEREN**De sidste danskbyggede ubåde***Søren Nørby**Kulturministeriet/Statens forsvarshistoriske Museum, København 2013**ISBN: 978-87-89022-53-6**148 sider, 54 farvebilleder, 35 billeder s/h, 11 tegninger, noter, litteratur og register. Kr. 249.*

De danske ubåde af NARHVALEN-klassen, som blev henlagt umiddelbart efter 2000, har med denne bog fået et betydeligt eftermæle. Forfatteren Søren Nørby har med stor indsigt og betydeligt overblik skildret, hvorledes disse to ubåde blev bygget og optaget i den danske flåde, hvorledes de opererede og hvordan de med tidens fylde måtte vige for politikernes uransagelige dom efter den kolde krigs afslutning. Forfatteren har som historiker en analytisk tilgang til denne omfattende og interessante beretning.

Bogen indledes med en beskrivelse af det sikkerhedspolitiske miljø i Østersøen, som var baggrunden for anskaffelsen af ubåde midt under den kolde krig. Warszawapagtens muligheder for angreb mod dansk område beskrives i nogen detalje, og de vestlige staters forventede reaktionsmønster skitseres. Forsvarsaftalen på det pågældende tidspunkt foreskrev, at den danske flåde bl.a. skulle bestå 6 ubåde, hvoraf 4 kunne være operative og klar til indsats til enhver tid. Konceptet for anvendelse af danske ubåde var tidlig deployering til området øst for Bornholm, hvor man sammen med vesttyske (og svenske?) ubåde skulle gøre tilværelsen besværlig for en invasionsstyrke under opbygning og forlængning. Fristende var det at fortsætte med SPRINGEREN-klassen, som var et vel gennemprøvet våbensystem, men besindige mænd så muligheden for at tage et teknologisk spring frem til en ny tysk ubådstype, som allerede havde set dagens lys, og hvoraf den norske marine havde bestilt 15 både (KOBHEN-klassen). I Danmark var man klar til at tage et tilsvarende skridt. Af politiske årsager betingede man sig dog, at de to både skulle bygges ved Orlogsværftet i København. To erfarne danske ubåds-officerer fik lov til at følge det norske ubådsprojekt, hvilket var medvirkende til, at det danske ubådsprojekt blev meget vellykket.

Bogen oplyser herefter en række enkeltheder om skrog, fremdrivning og våbensystemer, herunder introduktion af den trådstyrede torpedo T1T, som ændrede ubådenes angrebstaktik betragteligt, idet våbenaflevering kunne ske på betydeligt større afstand. Senere indførtes den svenske torpedo 612/613. Der er også afsat plads til at beskrive et klassisk peri-

skopangreb, og der følger en skildring af samarbejdet med frømandskorpset og livet om bord under meget trange forhold. Læseren får endvidere en god orientering om neddykket sejlads til og fra Færøerne og senere en neddykket tur rundt om Island, alt med henblik på at afprøve bådens og besætningernes udholdenhed. En dansk ubåd har endog gennemført sejlads under is i hjemlige farvande.

Bogens mest interessante afsnit drejer sig om tidligere ubådscheferes beretninger om de togter, som ubådene udførte i Østersøen for at overvåge og indhente oplysninger om Warszawa-pagtens kapaciteter, kommunikationsmønstre, radarfrekvenser mv. De fleste af flådens skibe har med mellemrum udført rekognosceringsopgaver i den østlige del af Baltikum, dels for at demonstrere retten til at færdes i internationalt farvand, og dels for at indhente oplysninger om andre magters optræden i området. Ubådens evne til at kunne opholde sig uopdaget i et farvandsafsnit i en længere periode var en oplagt mulighed for at udføre patruljesejlad af 2 – 3 uger varighed. De danske ubåde bidrog systematisk i denne overvågning under den kolde krig, og på grund af ubådernes særlige egenskaber og avancerede udstyr kunne patruljerne i hovedsagen gennemføres uden at blive opdaget. Der blev i denne forbindelse indhentet meget værdifulde oplysninger om den potentielle modstanders kapaciteter, og der blev registreret vigtige optiske, akustiske og elektromagnetiske oplysninger, som senere efter grundig analyse kunne nyttiggøres som basis for fremtidige operationer og evt. videreformidles til allierede. Danmarks position med Bornholm øst for jerntæppet og med frem-skudte operationer gav nationen en plads på første parket, når det drejede sig om at udføre efterretningsindhentning.

Læseren får en god mulighed for at få et indblik i ubådernes deltagelse i nationale øvelser i danske og tilstødende farvande, og øvelsesvirksomheden udstraktes hyppigt til allieret samvirke, specielt i England (Skotland). I denne sammenhæng indgik ubådene jævnligt i samarbejde med Den stående Atlanterhavsflådestyrke STANAVFORLANT.

Da det danske ubådsvåben blev besluttet nedlagt som en del af forsvarsforliget af 2004, skete det på et tidspunkt, hvor våbensystemet havde udviklet sig til et højt professionelt niveau med veluddannede besætninger og ubåde af høj kvalitet – begge forhold, der var på fuld højde med de bedste systemer i den vestlige verden. Fortællingen om de to sidste danskbyggede ubåde er ligeså velskrevet, afbalanceret og interessant, som man kan forvente fra forfatterens hånd. Bogen, der er udgivet med støtte fra Dansk Ubådsforening, kan varmt anbefales.

(1818)

C-FLEX

Unparalleled situational awareness

C-Flex

- C-Flex provides out of the box capabilities for unparalleled situational awareness and seamless interface to sensors, effectors, and data links.
- C-Flex provides full integration of onboard systems to support decision makers to better plan, coordinate, command, and solve missions with increased effectiveness.
- C-Flex is a cost-efficient and flexible system based on a modern open architecture on top of COTS software and hardware, greatly lowering maintenance and training costs.

TERMA^T
ALLIES IN INNOVATION

www.terma.com

SØVÆRNETS SAMARBEJDSPARTNER PÅ EKSPORTMARKEDET

Naval
Team
Denmark

*International markedsføring af systemer
til Søværnets skibe og fartøjer.*

■ Medlemmer:

Terma A/S

Saab Danmark A/S

Logimatic

Lyngsø Marine A/S

NORDIC DEFENCE INDUSTRIES A/S

Odense Maritime Technology

TENCATE-Advanced Armour

TRIFIRE

Desmi Pumping Technology

MAN Diesel & Turbo

Affilierede medlemmer:

SAAB UNDERWATER SYSTEMS AB

Thales

Naval Team Denmark

Axeltorv 6, 4.

1609 København V

Tel.: 33 33 96 94

navalteam@navalteam.dk

Leverandører til Søværnet

www.navalteam.dk

“Et stærkt rederi med faglighed i højsædet”

Bo Pedersen Rosenborg

Kaptajn, NORD NIGHTINGALE

VI SØGER SENIOROFFICERER

Vi udvider vores danske flåde af ejede moderne produkttankskibe til 25. Derfor har vi brug for kompetente seniorofficerer med solid og nylig erfaring fra produkt- eller kemikalieskibe.

Hvis du vil arbejde for et finansielt stærkt rederi i vækst, så kontakt Bemandingsafdelingen på tlf. 3315 0451 eller besøg: ds-norden.com/career/

24*7 seas

NORDEN

SAAB

AHEAD AND PREPARED

Threats of today are different and continuously changing. Military activities, piracy, terror and even climate and environmental issues are all within the scope of your naval forces' responsibilities.

The means of victory are situational awareness, decision superiority and precision engagement, backed up by support solutions, training and communications.

With Saab as your partner you'll get seamless integration of it all making you prepared to meet any challenge on, below or above the surface.

Saab is a long-term partner to the Royal Danish Navy and established in Denmark since decades.

We help you to look beyond the horizon – to anticipate tomorrow.

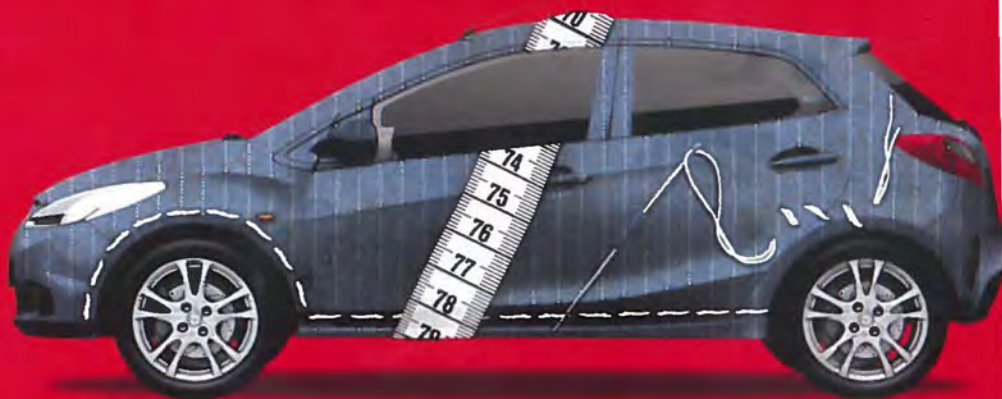
www.saabgroup.com

**READ MORE ABOUT
SAABS NAVAL OFFER:**
www.saabgroup.com/en/Naval

GF

FORSIKRING MED OVERSKU

Få skræddersyet din bilforsikring

GF har Danmarks største
udvalg af tilvalgsdækninger.

Ring 49 17 01 94 eller
sms OFFICER til 1272 og få et skarpt
tilbud og et gratis forsikringstjek.

GF Forsikringsklubben for Officerer i Forsvaret
Vestergade 20, 1. sal, Sidebygningen · 4600 Køge